

વધી જેને ત્રણ દોષ ન હોય, અને ચાર સાધન હોય તે મતિમાન પ્રાણી અધિકારી જાણવો. ૧ મળદોષ. ૨ વિશ્લેષદોષ. ૩ આવરણદોષ. એ નામ થયા.

૧. શુભ કર્મ કરવાથી મળદોષ ટલે. એટલે જગતમાં પણ કહેવત છે કે-પુન્યે પાપ ઠેલાય-ટળે.

૨. ઉપાસના “લક્ષિ” દેવગુરૂની કરવાથી વિશ્લેષદોષ ટળે.

૩. અને જ્ઞાનથી આવરણ દોષ ટલે. કારણ કે અજ્ઞાન છે તેજ આવરણ છે. તે સૂર્યોદય થયે અંધકાર ન રહે. તેની મારફત જ્યોતિ પ્રગટે તો અજ્ઞાન જાય.

હવે ચાર સાધનનાં નામો.

દોહરા

પ્રથમ^૧ વિવેક વૈરાગ્ય^૨ પછી, સમાધિ^૩ ઘટ સંપત્તિ;
ચોથો^૪ મુમુક્ષતા એજ છે, ચારે સાધન નિત્ય ૧.

અર્થ:-૧ વિવેક તે દેહ ચૈતન્યનું લિન્નપણું જાણવું તે. આત્મા અવિનાશી છે ને દેહ વિનાશી છે. ઈત્યાદિ. એ વિવેક છે તે સર્વ સાધનનું મૂળ છે, કારણ પ્રથમ વિવેકની મોક્ષિ થાય તોજ વૈરાગ્યાદિ ઉત્પન્ન થાય.

૨. વૈરાગ્ય તે વિષયની વાંચના-સ્વર્ગાદિ મુખની અભિ-લષના ત્યાગ તે વૈરાગ્ય કહેવાય.

૩. સમાધિ ઘટ સંપત્તિ.

પ્રથમ, ^૧ હમ, ^૨ અહમ, ^૩ તીસરી, સમાધાન, ^૪ ઉપરામ, ^૫ છૂટી તિતિશ્ય ^૬ જાણીયું, લિન્ન લિન્ન એ નામ ૧

મુક્ત થાય છે તે નરકથી મુક્ત થાય છે. જે ૧૧ નરકથી મુક્ત થાય છે તે તિર્યચથી મુક્ત થાય છે. જે ૧૨ તિર્યચથી મુક્ત થાય છે તે દુઃખથી મુક્ત થાય છે. એમ તત્ત્વદર્શી આપણા આત્માનો મોક્ષ કહે છે. વળી જે પુરૂષને યથાર્થ જ્ઞાન હોય તે પુરૂષ ૧ ઉત્સર્ગ તથા ૨ અપવાદના સ્વરૂપને સમજે.

ગાથા:—

જાવદ્બાહુંતિઉસ્સગ્ગા, તાવદ્બાહુંતિઅવવાયા;
જાવદ્બાહુંતિઅવવાયા, તાવદ્બાહુંતિઉસ્સગ્ગા. ॥૧॥

અર્થ:—જેટલાં જિન વચનો છે તે સર્વ ઉત્સર્ગ અપવાદ સહિત છે. “સર્વેજિણવચણા ઉસ્સગ્ગ અવવાય ઠિયા” ધૃતિ મહાનિશિથે. ઉત્સર્ગ માર્ગમાં દ્રષ્ટિ રાખીને અપવાદ માર્ગે પ્રવર્તવું ત્યાં શુદ્ધિ તે ઉત્સર્ગ માર્ગ અને સમિતિ તે અપવાદ માર્ગ છે.

૧. હવે મન શુદ્ધિના ત્રણ લેદ કહે છે:—

૧. અસત્કલ્પના વિચારની—તે આર્ત અને રોદ્ર ધ્યાનરૂપ માઠી કલ્પનાનો રોધ કરવો તે.

૨. વસ્તુ સ્વરૂપ ચિત્તની—તે આગમને અનુસારે વસ્તુના સ્વરૂપનું ચિત્તન કરનારી અને ધર્મધ્યાનના અનુબંધવાલી તે.

૩. વૃત્તિનિરોધિની—તે સમસ્ત શુભાશુભ ચિત્તવૃત્તિનો રોધ કરીને આત્મારામમાં જે રમણ કરનારી તે. આ મનશુદ્ધિ ચેત્તનિરોધ અવસ્થામાં કેવલીને હોય છે.

૨. હવે વચન શુદ્ધિ તેના બે લેદ કહે છે

૧. વાક્ય નિયમની. ૨. મૌનાવલંબિની તેમાં પ્રથમ જે બે.બવું તે વાણીને કાળુમાં રાખીને શાસ્ત્રાનુસારે બોલવું

૫. પરિકાવિણિયાં સુમિતિ-તે નિર્જીવ અને પોલાણુ વિનાના પ્રદેશમાં જોઈ પૂંછને મળ, મૂત્રાદિનો ત્યાગ કરવો તે. અર્ધ જે સુમિતિવાન હોય તે અવશ્ય ગુપ્તિવાલો હોય છે. અને જે ગુપ્તિવાલો હોય તેને સુમિતિની ભજના હોય છે. કારણ સુમિતિ પ્રવૃત્તિરૂપ હોય છે. ત્યારે ગુપ્તિ-પ્રવૃત્તિનિવૃત્તિ રૂપ હોય છે. એ સુમિતિ ગુપ્તિનો વિસ્તાર આવશ્યક સૂત્રથી જાણવો.

હવે પાંચ સુમિતિના ભાંગા કહે છે:- (ઉ. અ. ૨૪)

૧. ધર્મ્યા સુમિતિના ૨૭ ભાંગા છે. તેમાં પાંચ ઈન્દ્રિયના ૨૩ વિષય છે. તેમાંથી પૂછેલો બોલ ને તેનો પ્રતિપક્ષી બોલ એ બે વર્જવા. ણાદી ૨૧ દોષ ને પાંચ પ્રકારની સજાય, એ યથા ૨૬. અને ધુસર પ્રમાણે માર્ગ શોધે. એ ૨૭ લેઈ યથા.

૨. ભાષા સુમિતિના ૬ ભાંગા છે. તેમાં ૧ ક્રોધ, ૨ માન, ૩ માયા, ૪ લોભ, ૫ હાસ્ય, ૬ ભય, ૭ વાચાલપણું, ૮ વિક્રધા, ને ૬ અણુઉપયોગ એ નવ ભાંગા યથા.

૩. એપણા સુમિતિના ૭ ભાંગા છે. તેમાં ૧. ગવેપણાનાં ૩૨ દોષ વર્જવા. ૨ ગૃહણાના ૧૦ દોષ વર્જવા. ૩. પરિભોગના ૫ ભાંગા તે પાંચ માંડલીયાના દોષ વર્જવા એ ૭ યથા.

૪. આદાન નિદોષણાના બે ભાંગા. તે ૧ લો ઐધીક તે પાડીયારી (ઉચ્ચીની) વસ્તુ લેવી : ઉપઆહીક તે આગરી. (પાવાની કરી લેવી) એ બે : ૧ વસ્તુ ને જંડો પગજી યત્નાએ લેવું મૂઠવું. એ બે ભાગા યથા.

૫. પરિસ્થાપનિકા:-સુમિતિના ૧૦૦૪ ભાંગા કહે છે

ઝાણે-હાસ્યધ્યાન. ૪૨. પહાસંઝાણે-પ્રહાસ્યધ્યાન. ૪૩. પચો-
 સંઝાણે-પ્રદ્રેષધ્યાન. ૪૫. રૂરૂસંઝાણે-પરૂપધ્યાન. ૪૫. ભયંઝા-
 ણે-ભયધ્યાન. ૪૬. રૂવંઝાણે-રૂપધ્યાન. ૪૭. અપ્પપસંસંઝાણે-
 આત્મપ્રશંસાધ્યાન. ૪૮. પરનિદંઝાણે-પરનિદાધ્યાન. ૪૯.
 પરગરિહંઝાણે પરગહાધ્યાન. ૫૦. પરિગહંઝાણે-પરિગ્રહધ્યાન.
 ૫૧. પરપરિવાયંઝાણે-પરપરિવાદધ્યાન. ૫૨. પર દ્વસણંઝાણે-
 પરદ્વપણધ્યાન. ૫૩. આરંભંઝાણે-આરંભધ્યાન. ૫૪. સંરંભં-
 ઝાણે-સંરંભધ્યાન. ૫૫. પાવાણુંમોયણુંઝાણે-પાપાનુમોહનધ્યાન.
 ૫૬. અહિગરણુંઝાણે-અધિકરણધ્યાન. ૫૭. અસમાહિમરણું-
 ઝાણે-અસમાધિમરણધ્યાન. ૫૮. કર્મમોહય પચ્ચયંઝાણે-
 કર્મોદય પ્રત્યયધ્યાન. ૫૯. ઇદ્ધિગારવંઝાણે-ઋદ્ધિગૌરવ ધ્યાન.
 ૬૦. રસગારવંઝાણે. ૬૧. સાયાગારવંઝાણે. ૬૨. અવેરમણુંઝાણે.
 ૬૩ અંમુક્તિમરણુંઝાણે-અમુક્તિમરણધ્યાન. પસુત્તસ્સવા, -પ્રસુ-
 ત્તસ્સવા. પડિભુદ્ધસ્સવા-જાગૃતસ્સવા. જોમે કોઈ દેવસિઓ,
 રાઈઓ, ઉત્તમઠે, અઈક્કમો, વઈક્કમો, અઈયારો, તસ્સમિચ્છામિ
 દુઃકરં.

ભાવાર્થ:-ઉપરોક્ત ત્રેસઠ દુધ્યાન માંહેણું કોઈ ધ્યાન
 કરું હોય-સુતાં અથવા જાગતાં, દિવસ કે રાત્રિ સંબધી કોઈ
 અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર હોય થયો હોય
 તેનું મિથ્યા દુષ્ટત હોને ઉપરોક્ત ત્રેસઠ દુધ્યાન આત્માને
 અશ્રવધી ભરે છે. માટે તેનું સ્વરૂપ સમજી તેથી હમેશાં
 અલગ રહેવું. એ દુષ્ટવૃત્તિ જ્યાં સુધી હોય છે ત્યાં સુધી
 આત્મા સ્વરૂપ રમણીય બનતો નથી પણ એ વૃત્તિઓ જ્યારે
 નાશ પામે ત્યારે આત્મા આત્મ સ્વરૂપમાં વિદ્યાંત થાય છે.

શાંભુ-હાસ્યધ્યાન. ૪૨. પહાસંજાણુ-પ્રહાસ્યધ્યાન. ૪૩. પઓ-
 મંજાણુ-પ્રદેપધ્યાન. ૪૫. રૂપસંજાણુ-પરૂપધ્યાન. ૪૫. ભયંજા-
 ણુ-ભયધ્યાન. ૪૬. રૂવંજાણુ-રૂપધ્યાન. ૪૭. અપ્પપસંસંજાણુ-
 માત્રપ્રસંસાધ્યાન. ૪૮. પરનિદંજાણુ-પરનિદાધ્યાન. ૪૯.
 પરિગહંજાણુ-પરિગહધ્યાન. ૫૦. પરિગહંજાણુ-પરિગ્રહધ્યાન.
 ૫૧. પરપરિવાયંજાણુ-પરપરિવાદધ્યાન. ૫૨. પર દ્વસણંજાણુ-
 રૂપણુધ્યાન. ૫૩. આરંભંજાણુ-આરંભધ્યાન. ૫૪. સંરંભં-
 જાણુ-સંરંભધ્યાન. ૫૫. પાવાણુમોચણુજાણુ-પાપાનુમોહનધ્યાન.
 ૫૬. અહિગરણંજાણુ-અધિકરણુધ્યાન. ૫૭. અસમાહિમરણ-
 ણુ-અસમાધિમરણુધ્યાન. ૫૮. કમ્મોદય પચ્ચયંજાણુ-
 કમ્મોદય પ્રત્યયધ્યાન. ૫૯. ઇદ્ધિગારવંજાણુ-ઋદ્ધિગૌરવ ધ્યાન.
 ૬૦. રસગારવંજાણુ. ૬૧. સાયાગારવંજાણુ. ૬૨. અવેરમણંજાણુ.
 ૬૩ અંમુક્તિમરણંજાણુ-અંમુક્તિમરણુધ્યાન. પસુત્તસ્સવા, -પ્રસુ-
 ત્તસ્સવા પડિબુદ્ધસ્સવા-ભગૃતસ્સવા. જોમે કોઈ દેવસિઓ,
 રાઈઓ, ઉત્તમઠે, અઈક્કમો, વઈક્કમો, અઈયારો, તસ્સમિચ્છામિ
 હુહંહં.

ભાવાર્થ:-ઉપરોક્ત ત્રેસઠ હુધ્યાન માંહેણું કોઈ ધ્યાન
 હું હોય-સુતાં અથવા ભગતાં, દિવસ કે રાત્રિ સંબંધી કોઈ
 અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર હોય થયો હોય
 તેનું નિધ્યા હુદ્ધૃત હોજો. ઉપરોક્ત ત્રેસઠ હુધ્યાન આત્માને
 આશ્રયથી ભરે છે. માટે તેનું સ્વરૂપ સમજી તેથી હમેશાં
 મનમાં રહેવું. એ હુદ્ધૃતિ જ્યાં સુધી હોય છે ત્યાં સુધી
 અન્ય સ્વરૂપ સમજીય બનતો નથી. પણ એ વૃત્તિઓ જ્યારે
 બંધ થાય ત્યારે આત્મા આત્મ સ્વરૂપમાં વિદ્યાન થાય છે.

ઝાંઝા-હાસ્યધ્યાન. ૪૨. પહાસંઝાંઝા-પ્રહાસ્યધ્યાન. ૪૩. પઝા-
 સંઝાંઝા-પ્રદેષધ્યાન. ૪૪. ક્રૂરસંઝાંઝા-પરુષધ્યાન. ૪૫. ભયંઝા-
 ઝા-ભયધ્યાન. ૪૬. રૂવંઝાંઝા-રૂપધ્યાન. ૪૭. અપ્પપસંસંઝાંઝા-
 આત્મપ્રસંસાધ્યાન. ૪૮. પરનિદંઝાંઝા-પરનિદાધ્યાન. ૪૯.
 પરગરિહંઝાંઝા-પરગહધ્યાન. ૫૦. પરિગહંઝાંઝા-પરિગહધ્યાન.
 ૫૧. પરપરિવાયંઝાંઝા-પરપરિવાદધ્યાન. ૫૨. પર દ્વસણંઝાંઝા-
 પરદ્વપણધ્યાન. ૫૩. આરંભંઝાંઝા-આરંભધ્યાન. ૫૪. સંરંભં-
 ઝાંઝા-સંરંભધ્યાન. ૫૫. પાવાણુંમોમણુંઝાંઝા-પાપાનુમોદનધ્યાન.
 ૫૬. અહિગરણુંઝાંઝા-અધિગરણધ્યાન. ૫૭. અસમાહિમરણું-
 ઝાંઝા-અસમાધિમરણધ્યાન. ૫૮. કમ્મોદય પ્રત્યયંઝાંઝા-
 કમ્મોદય પ્રત્યયધ્યાન. ૫૯. ઇદ્દિગારવંઝાંઝા-ઈદ્દિગૌરવ ધ્યાન.
 ૬૦. રસગારવંઝાંઝા. ૬૧. સાયાગારવંઝાંઝા. ૬૨. અવેરમણુંઝાંઝા.
 ૬૩ અમુત્તિમરણુંઝાંઝા-અમુક્તિમરણધ્યાન. પચુત્તસસવા, -પ્રસુ-
 પ્તસસવા પડિભુદ્ધસસવા-જાગૃતસસવા. જોમે ઠોઈ દેવસિઓ,
 રાઇઓ, ઉત્તમઠે, અઈછમો, વઈછમો, અઈયારો, તસસમિચ્છામિ
 દુકકકં.

બાવાર્ય:-ઉપરોક્ત ત્રેસઠ દુધ્યાન માહેતું ઠોઈ ધ્યાન
 કર્યું હોય-મુનાં અથવા જાગતાં, દિવસ કે રાત્રિ સંજાની ઠોઈ
 અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર દોષ થયો હોય
 તેનું મિથ્યા દુષ્ટત હોતો ઉપરોક્ત ત્રેસઠ દુધ્યાન આત્માને
 આશ્રવથી બરે છે માટે તેનું સ્વરૂપ સમજી નથી હમેશાં
 અજાણ રહેતું એ દુષ્ટવૃત્તિ જ્યાં મુખી હોય છે ત્યાં મુખી
 આત્મા સ્વરૂપ સમજીય જાનતો નથી પણ એ વૃત્તિઓ જ્યારે
 બંધ હોય ત્યારે આત્મા આત્મ સ્વરૂપના વિદ્યાન થાય છે.

પટદર્શન નિર્જન અંગ લાંબીજે” એમ ત્યારે મહાન પુરુષો
 હે છે ત્યારે જૈન નામધરાવનારાઓ સાથે વિરોધ કેમ કરે ?
 ધર્મ ચોવીશ તિર્થકરને સર્વ કોઈ જૈની માને છે. પંચપરમે-
 સ્થનો બાપ કરે છે. નવતત્ત્વ, પટદ્રવ્ય વિગેરેને માને છે.
 માટે સામાન્યથી કેટલોક અંશે સમાન છે. જો કે કેટલીએક
 માન્યતામાં ભુદાપણ છે; તો પણ સામા પક્ષવાલાને
 મુક્તિપૂર્વક શાસ્ત્રની દલીલથી સમજાવવું પણ દુર્વચનનો ઉચ્ચાર
 સારી સામા પક્ષને નિંદવચનથી નિવાળવા એ શિષ્ટજનોને
 પ્રોત્સાહન નથી. એમાંથી કોઈનું કલ્યાણ ન થાય પણ ઉદ્વેગ
 વધે. આજ કાલ કોઈ જ્ઞાની નથી, પણ શાસ્ત્ર પંચાંગી
 પ્રભત (કેટલાકો નથી માનતા.) અને મુવિહિત આચાર્યની
 પરંપરા પ્રમાણ છે. પણ તે પરંપરા પણ તથાવિધ સંપ્ર-
 દાયની હીનતાવાલી છે. “સંપ્રદાયસ્ય હીનત્વાત્” इतिस्थानांगवृत्त
 તથાવિધ સંપ્રદાય ભાવાત્” વિગેરે વચનો શાસ્ત્રમાં દેખાય
 છે. વર્તમાન કાલમાં જીવનવ્યવહાર પણ તે પ્રમાણ છે કે જે
 મુવિહિત પુરુષોએ આચર્યો હોય ને શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ ન હોય
 વધી સાવધ ન હોય તે પ્રમાણ છે.

હવે પાંચ વ્યવહાર કહે છે.

૧. આગમ વ્યવહાર. ૨. શ્રુતવ્યવહાર. ૩. આગ્રા વ્યવહાર.
૪. ધારણા વ્યવહાર. ૫. જીવન વ્યવહાર

ગાથા:-

માગમ, શ્રુત, ધારણા, ધારણા ય જીવ્યં ચ પંચ વ્યવહારા,
 કેવલ, મળોદિ ષડ્દસ, દર્શન નયં પુરુષાર્થં પદમોચ્ય. ॥ ૧ ॥

હજી અતિચારની આલોચના કરો, શક્ય રાખો નહિ. છતાં પણ જો
ગોપવીને રાંખે તો પ્રાયશ્ચિત આપે નહિ, અને એમ કહે કે અ-
ન્યથ શુદ્ધિ કરો. પણ જેહને સ્વભાવે જ ન સાંભળે પણ કપટથી
ગોપવે નહિ. તેવાને પ્રત્યક્ષજ્ઞાની તો લાગેલા સર્વ દ્રવ્યજનું
વર્ણન કરીને કહે. પણ માયાવિને કહે નહિ. અહિંયા ચૌદ
પૂર્વિય યદ્યપિ પરોક્ષ જ્ઞાની છે તથાપિ ઉપયોગ દેવાથી જાણે. વધી
એમ પણ ન સમજવું જે આગમ વ્યવહારી તો સર્વ દોષ
જાણે છે માટે તેની આગળ પ્રકાશ કરવાની જરૂર નથી,
કેમકે પોતાના દોષ પ્રકાશ કરવામાં ઘણા ગુણો સમાયલા છે. કારણ
માનનો ત્યાગ કરી પોતાના દોષો પ્રગટ કરવા એ મહા દુષ્કર કાર્ય
છે. એથી સમ્યક્ આરાધના થાય છે. ગુરૂ પણ આલોચના
લેનારને ઉત્સાહની વૃદ્ધિના અર્થે એમ કહે કે હે વત્સ ! તું
ધન્ય ભાગ્યવંત છે, કે જે માનનો ત્યાગ કરી પોતેજ પોતાનું
રહસ્ય પ્રગટ કર્યું છે-કરે છે. એમ કહે તેથી સમસ્ત પ્રકારે
નિઃશય યજ્ઞને જે ગુરૂ પ્રાયશ્ચિત આપે તે સહર્ષ ગ્રહણ કરે.

૨ શ્રુત વ્યવહાર-આચાર પ્રકરણ, નિશિથ-વ્યવહાર,
બૃહતકાંડ, દશાશ્રુતસ્કંધાદિ છેદ સૂત્રો, અચાર અંગ અને ગ્રેષ
આઠ પૂર્વ પણ શ્રુતવ્યવહારમાં છે..

હવે જે શ્રુતવ્યવહારી હોય તે આગલાના અભિપ્રાય
જણવાને માટે તેના મુખ યદી ત્રણવાર દ્રવ્ય કહેવરાવે પણ
એનાર નહિ. કેમકે આ સાચા મનથી આલોચે છે કે ગુણ
મનથી આલોચે છે તે અભિપ્રાય જાણી શકે નહિ તેથી
પહેલીવાર કહે ત્યારે એમ કહે કે મને નિદ્રા હતી જેથી મેં
સંમતનું નહિ. ત્યારે ફરીથી બીજીવાર કહે ત્યારે એમ કહે

૪. ધારણા વ્યવહાર.

ગાથા:—

ગીયત્થણ વિન્નં, -શુદ્ધં, અચિરાદિ ઉણ તદ્દ પચા
વિત્તસ્સ ધારણાતદ્દ ઉદ્ધિય પચ ધરણ રુચાયા ॥ ૧ ॥

અર્થ:—કોઈક ગીતાર્થ સંવિગ્ન આચાર્યે કોઈક શિષ્યાદિકને

કોઈક અપરાધને વિષે દ્રવ્યાદિકાચારે જોઈને જે વિશુદ્ધિ
(પ્રાયશ્ચિત) દીધી હોય તે શિષ્ય ગુરૂની આપેલી શુદ્ધિ મનમાં
ધારી રાખે અને બીજા કોઈકને તેવાજ અપરાધે તેજ વિશુદ્ધિ
આપે. તે ધારણા વ્યવહાર જાણવો. તેમજ ઉદ્ધૃત પદ ધરણ
રૂપ ધારણા તે આવી રીતે:—કોઈક વૈયાવૃત્ત્યનો કરનાર શિષ્ય
છે પણ તે સમસ્ત છેદ શ્રુતને યોગ્ય નથી તે વારે આચાર્ય
તેના ઉપર પ્રાસાદ કરીને કેટલાંએક પ્રાયશ્ચિતનાં પદોનો
ઉદ્ધાર કરીને તે શિષ્યને કહે. તે પદોને શિષ્ય ધારી રાખે
અને તે ધારણાના પદો વડે કાર્ય પડે આલોચણા આપે.

૫. છત્રવ્યવહાર કહે છે:—

ગાથા:—

દવ્યાર ચિત્તિઉણં, સંઘયણા રૂણિ દાણિ માસજ્ઞા
પાયચ્છિત્તં જીવં, મંદં વા જં જેદિ મચ્છે. ॥ ૧ ॥

અર્થ:—પૂર્વકાલે જે અપરાધમાં સંબુદ્ધો થવું તપ કરી

તેની શુદ્ધિ કરના હતા તેજ અપરાધમાં ‘સાંપ્રત’—
દમણના ક્ષણમાં દ્રવ્ય, દેત્ર કાલ, ભાવનો વિચાર કરીને
સંધપત્ર, ધૃતિ, બલાદિની હાની જાણીને જે યોગ્ય તપનું
પ્રાયશ્ચિત આપવું. તેને સમય ભાવાએ છત્ર એવું ગીતાર્થ
પરૂષો નામ આપે છે. અથવા જે પ્રાયશ્ચિત જે આચાર્યના
અર્ચમાં સૂચથી ન્યૂનાધિક પ્રવર્ત્યું હોય તેને રૂદ્ધ છત્રવ્યવહાર

વર્ણન કરે ને ખીજને ગૌણતાએ (અપેક્ષાએ) રાખે તે સુનય. તથા એક નયે વર્ણન કરે અને અન્ય નયનું ખંડન કરે તે દુર્નય જાણવો. સાત નયોના નામો યથા:-

૧-નૈગમ. ૨-સંગ્રહ. ૩-વ્યવહાર. ૪-ઋણસૂત્ર. ૫-શબ્દ. ૬-સમભિરૂઢ. ૭-એવંભૂત.

હવે વિશેષાર્થ કહે છે:-

૧. નૈગમનય-તે જેનો એક ગમે નથી તે નૈગમ-એ નય અંશગ્રાહી છે. વસ્તુના અંશને સંપૂર્ણ વસ્તુ માને છે. કારણ અમલ્ય જીવના મધ્ય આદિ રૂચક પ્રદેશ નિરાવરણ હોવાથી તેને પણ સિદ્ધ સમાન માને છે. અથવા સૂક્ષ્મનિર્ગોદિયા જીવમાં અશરના અનંતમા ભાગ જેટલો જ્ઞાનનો અંશ હોવાથી સિદ્ધ સમાન માને છે. વટ્ટી તેરમા ચૌદમા ગુણસ્થાનમાં વર્તતા કેવલીઓને કર્મનો અંશ હોવાથી સંસારી માને છે. તથા ત્રિકાલ વિષય અને સંકલ્પે તથા ઉપચારે વસ્તુને માને છે.

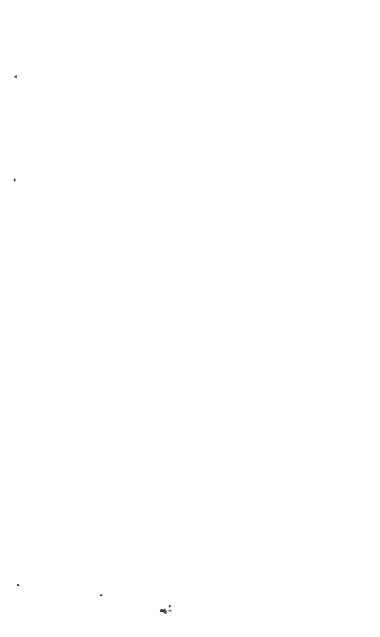
૨. સંગ્રહનય-સામાન્યગ્રાહી છે. તે સામાન્યથી જુદો-વિશેષ છેજ નહિ એમ માને છે. જેમ આંખો, નીળ વિગેરે વિશેષે વનસ્પતિરૂપ સામાન્યથી જુદા નથી માટે આકાશપુષ્પની જેમ વિશેષ છેજ નહિ એમ માને છે. અર્થાત્ એ નય સત્તાગ્રાહી છે.

૩. વ્યવહારનય-તે વસ્તુ સ્વરૂપને વિશેષ રૂપજ માને છે. વિશેષ યદી ભિન્ન કોઈ સામાન્ય છેજ નહિ કારણ કોઈ કહે કે-મારે વનસ્પતિ લેવી છે તો શું લેશે ? આંખો વિગેરે વિશેષ નામ લીધું ત્યારે ગ્રહણ થાય છે વટ્ટી લોકમાં પ્રયોજન પણ 'અમૂક ઔષધ કરો' એમ વિશેષથી જ થાય છે. પણ માત્ર (સામાન્ય) ઔષધ કરો તો કોઈ કન્નું નથી માટે

નાં કાર્યોમાં કરવો નહિ. દાણચોરી કરવી નહિ. સ્તાંપ
ત ખાતાં)ની ચોરી કરવી નહિ. ચોરી, હુંટ કે કુંચી
કરી તાણું ઉઘાડી પારકું દ્રવ્ય કે કાંઈ પણ વસ્તુ લેવી
કોઈની પડી ગએલ વસ્તુ લેવી નહિ. કન્યાના પૈસા
નહિ. કોઈનાં ક્ષેત્રમાંથી ધણીની રજા સિવાય પોંક,
કે કૂળી વિગેરે લેવાં નહિ. ઇત્યાદિકx અન્ય પણ અનેક
ન્યાયનાં કાર્યો છે તે સર્વને સમજી તેનો ત્યાગ કરી
ન્યાયથી દ્રવ્ય પેદા કરવું. કારણ અન્યાયથી મેળવેલું દ્રવ્ય બહુ
ન ટકતું નથી. કદાચિત્ પાપાનુગંધી પુણ્યના યોગથી
, તેા પણ દ્રવ્ય દાનાદિક શુભ કાર્યમાં વપરાતું નથી પણ
ય: તેનો દુર્વ્યય (કોરટ વિગેરેમાં) થાય છે. ન્યાયથી
કરેલું દ્રવ્ય ઉભય લોકમાં હિતાવહ થાય છે.

૨. શિક્ષાચાર પ્રશંસન:—જ્ઞાન અને ક્રિયાવાલા ઉત્તમ
પુરોના સદાચરણની પ્રશંસા કરવી. શિક્ષા પામે તે શિષ્ય
પુરુષ; એટલે સદાચારમાં રહેલા જ્ઞાનવૃદ્ધ પુરુષોની પાસે રહી
વૃદ્ધ શિક્ષાને પ્રાપ્ત કરનારા મનુષ્યોનું જે આચરણ તે
શિક્ષાચાર કહેવાય. જેમકે—લોક નિદા કરે તેવું કાર્ય કરવું નહિ,
ન દુઃખીનો ઉદ્ધાર કરવો, કરેલા શુણ્ઠને જાણવો, અને
શિષ્યપણું કરવું. સર્વત્ર નિદાનો ત્યાગ. સમ્મન પુરુષોની
પ્રશંસા કરવી. આપત્તિમાં દીન ન થવું સંપત્તિમાં નમ્ર થવું.
પુરુષ બાપો થવું વિવાહ કરવો નહિ એક સત્ય વચની થવું.
કાંઈના ખર્ચ કરવો નહિ યોન્ય સ્થાને ખર્ચ કરવો. ધર્મ

૨. જ્ઞાન અને ક્રિયાવાલા ઉત્તમ પુરુષોની પ્રશંસા કરવી. શિક્ષા પામે તે શિષ્ય પુરુષ; એટલે સદાચારમાં રહેલા જ્ઞાનવૃદ્ધ પુરુષોની પાસે રહી વૃદ્ધ શિક્ષાને પ્રાપ્ત કરનારા મનુષ્યોનું જે આચરણ તે શિક્ષાચાર કહેવાય. જેમકે—લોક નિદા કરે તેવું કાર્ય કરવું નહિ, ન દુઃખીનો ઉદ્ધાર કરવો, કરેલા શુણ્ઠને જાણવો, અને શિષ્યપણું કરવું. સર્વત્ર નિદાનો ત્યાગ. સમ્મન પુરુષોની પ્રશંસા કરવી. આપત્તિમાં દીન ન થવું સંપત્તિમાં નમ્ર થવું. પુરુષ બાપો થવું વિવાહ કરવો નહિ એક સત્ય વચની થવું. કાંઈના ખર્ચ કરવો નહિ યોન્ય સ્થાને ખર્ચ કરવો. ધર્મ

હવે નિદેશપાત્ર સ્વરૂપ કહે છે:-

૧. પ્રથમ કોઈ પણ વસ્તુના નામનો નિર્દેશ કરીને બોલાવવો. તે નામ જેમ કોઈકનું ધનપાલ એવું નામ હોય. તે યદ્યપિ નિર્ધન હોય તથાપિ તેને ધનપાલ કહેવાય છે.

૨. ખીલો-સ્થાપના નિદેશો-તે કોઈ પણ વસ્તુની સ્થાપના કરવી. આકાર રૂપ તે સ્થાપના નામસહિતજ હોય. જેમ ઈંદ્રાદિકની મૂર્તિની સ્થાપના કરવાથી તે ઈંદ્રના નામથી ઓળખાય છે.

૩. દ્રવ્યનિદેશો-તે ઉપયોગ વિના વસ્તુનું ગ્રહણ કરવું. તે દ્રવ્ય નિદેશો “ અણુવઓગોદબ્ધ ” ઇતિ અનુયોગદ્વાર વચનાત્ તથા જે ભાવનું કારણ હોય તે દ્રવ્ય નિદેશો.

૪. ભાવ નિદેશો-તે પોતે ઉપયોગ સહિત વસ્તુનું ગ્રહણ કરવું તે ભાવ નિદેશો.

દરેક વસ્તુમાં ચારે નિદેશો અવશ્ય હોય છે. આઘ ત્રણ નિદેશો કારણ છે ને ભાવ નિદેશો કાર્ય છે. પ્રથમના ત્રણ નિદેશો સિવાય ભાવ નિદેશો થાય નહિ અને ભાવ નિદેશો સિવાય ત્રણ નિરર્થક છે. માટે ચારે નિદેશો માને તેને સમક્રિતી બાણવા અને એકપણ ઉત્થાપે તેને મિથ્યાત્વી બાણવા લોકમાં પણ નામ નિદેશો સિવાય વ્યવહાર થતો નથી. જેમ કોઈને આજો લેવો છે એમ કહ્યું ત્યારે નામ નિદેશો થયો. આવા આકારવાલો લેવો છે એમ કહ્યું ત્યારે સ્થાપના નિદેશો થયો. અમુક દ્રવ્યનો લેવો છે ત્યારે દ્રવ્ય નિદેશો થયો તેમજ આ આજોજ છે. એવો ચોક્કસ આત્મામાં નિર્ણય થયો, આંખાના ઉપયોગમાં વસ્ત્રો ત્યારે ભાવ નિદેશો થયો. માટે ચારે નિદેશો હરે વસ્તુ સ્વરૂપ બાણવું.

આએ અવકાશ છે. એ સાતમો. તેમાં પહેલો, બીજો ને ત્રીજો એ ત્રણ ભાંગા સકલાદેશી દ્રવ્યાર્થિ નયે છે. અને બીજા ચાર ભાંગા વિકલાદેશી પર્યાયાર્થિ નયે છે. હવે વસ્તુનું દ્રવ્યાદિ ચાર ભેદનું સ્વરૂપ કહે છે:-
 સર્વ જીવ મૂળ ચૈતન્ય લક્ષણે સર્વે સરખાં છે; પણ દ્રવ્યાદિ ચાર ભેદે જુદા છે.

૧. દ્રવ્યથી પિંડપણે સર્વ જીવ જુદા છે. દરેક જીવ પોતપોતાના શુણ્ણ પર્યાયના સમુહનો પિંડ તે વડે જુદા છે. કોઈ કોઈના શુણ્ણ પર્યાયનો પિંડ કોઈ કોઈમાં મળતો નથી. માટે અનંતા જીવદ્રવ્ય લિન્ન લિન્ન છે. એમ પુદ્ગલ પરમાણુ પણ જડના લક્ષણે સરખા છે. પણ સર્વ પરમાણુ દ્રવ્યપણે જુદા છે. જે કાળે પુછીએ તે કાળે તેટલાંજ થાય, પણ વધે ઘટે નહિ.

૨. દેશથી અવગાહનાપણે જીવાદિ દ્રવ્યના પ્રદેશ જુદા છે, પણ દ્રવ્યથી જુદા પડે નહિ. સંમિલિત અસંખ્યાત પ્રદેશાવગાહી રહે. શુણ્ણ પર્યાય સર્વપ્રદેશે અનંતા છે તે શુણ્ણપર્યાય એક પ્રદેશ. મૂઢી બીજા પ્રદેશમાં જાય નહિ. પર્યાય વિભાજ એકનો ને પ્રદેશનો સરખો અવગાહ છે. પણ તે પર્યાય અનંતા લિપ્ત છે અને તે અનંતા પ્રદેશ મળીને જે એક દાર્ય કરે તેને શુણ્ણ કહે છે.

૩. કાળથી લેઈ તે-એક વસ્તુમાં ઉત્પાત્ત, વ્યય, રૂપ પર્યાય પલટવાનો માન તે સમય એમ સમયે સમયે અગુરુ શુણ્ણ પર્યાયની હાની-વૃદ્ધિ થાય છે. તેમ અતીત કાળે અનતી થઈ છે. તે વર્તમાન પ્રવૃત્તિની પરપરા રૂપ છે. ભવિષ્ય કાળમાં અનતી થાયે તે યોગ્યતા રૂપે વાણ્ણવી અતીત કાલનો

૧. સ્કંધ, ૨. દેશ, ૩. પ્રદેશ, ૪. પરમાણુ. તેમાં જે પ્રદેશ એકા થાય તે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ. ત્રણ પ્રદેશોનું ત્રિપ્રદેશી સ્કંધ. એમ એક એક પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરતાં યાવત્ સંખ્યાત પ્રદેશી, અસંખ્યાત પ્રદેશી, અનંત પ્રદેશી સ્કંધ એમ અનંત ભેદ થાય છે.

૨. દેશ-તે સ્કંધનો દ્વિભાગ, ત્રિભાગ, ઇત્યાદિ રૂપ લાવ્યો. એટલે કોઈક સ્કંધના જે વિભાગ કરીએ તો જે દેશ થાય. ત્રણ વિભાગ કરીએ તો ત્રણ, એમ ચાર, પાંચ, સંખ્યાત, અસંખ્યાત, અનંત થઈ શકે.

૩. પ્રદેશ-તે જેનો અંશ ન થાય, નિરંશ તે પ્રદેશ કહેવાય. દેશ તે અનેક પ્રદેશવાળું હોય છે, અને પ્રદેશનો વિભાગ હોતો નથી એ તદ્દાવત છે.

૪. પરમાણુ-તે જેના જે વિભાગ ન થાય. અણેય, અભેદ, એકાદી (દૂટા) હોય તે પરમાણુ. પરમાણુ જે સ્કંધથી દૂટા હોય. તે કહેવાય, અને પ્રદેશ તે સ્કંધનો અવિભાજ્ય અંશ એ પ્રત્યેકમાં તદ્દાવત છે.

૫. કાળ-તે નવ છર્ણોત્પાદક લાવ્યો. કારણ પુદ્ગલ અને છવ એ જે પરિણામી દ્રવ્ય છે. તેમાં બાળ, વૃદ્ધ, વૃણાદિ પર્યાયનું કારણ કાલ દ્રવ્ય છે, તેમજ ઋતુ વિભાગ, ચેષ્ઠાદિ ઇત્યાદિ કાલે કરી થાય છે. ચંપકાદિ વૃક્ષોને રૂળ, ફૂલ કાલે કરી આવે છે, માટે દ્રવ્ય છે, કારણ વ્યવહાર નવે અસીદીપ વ્યાપી, અઢાકાલ છે. તે એક સમય વર્તમાન લક્ષ્ય છે. તે વર્તમાન સમય પણ અનંત છે, કારણ જેટલા પ્રાચીન દ્રવ્યના પર્યાય છે તે પ્રત્યેકને વિષે એકેક વર્તમાન

૫. કાલના ચાર ગુણ. તેમાં ત્રણ પૂર્વવતઃ. ચોથો વર્તના-
લગુ. પર્યાય ચાર. ૧-અતીત. ૨-વર્તમાન. ૩-અનાગત.
૪-અગુરુ લઘુ.

૬. જીવના ચાર ગુણ. ૧-અનંતજ્ઞાન. ૨-અનંત દર્શન.
૩-અનંતમુખ (ચારિત્ર). ૪-અનંતવીર્ય. પર્યાય ચાર. ૧-અ-
ધ્યાપાદ. ૨-અનવગાહ. ૩-અમૂર્ત. ૪-અગુરુ લઘુ. એ ૫૮
દ્રવ્યનું સ્વરૂપ. વિશેષ અન્ય શાસ્ત્રથી જાણવું.

હવે દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયનું સ્વરૂપ કહે છે:-

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ ને ભાવના જે લેદો તે સર્વનું એકઠા
મંત્રીને પિંડપણે જે સમુદાય આધાર તે દ્રવ્ય. તે એક એક
દ્રવ્યના પ્રતિબદ્ધેશમાં સ્વસ્વકાર્ય કરવામાં સામર્થ્યવાલા અનંતા
અવિભાગ રૂપ પર્યાયોનો સમુદાય તે ગુણ. ભિન્ન કાર્ય કરવામાં
સામર્થ્ય રૂપ ભિન્ન ગુણના પર્યાયો ભિન્ન (બુદ્ધા) હોય છે. જેમ
જ્ઞાનગુણ જાણવાનું કામ કરે છે, દર્શન ગુણ દેખવાનું કાર્ય
કરે છે, તે તેના પર્યાયો બુદ્ધા બુદ્ધા છે. એમ અનંતા ગુણ
છે. તે એકેકા ગુણના અનંતા અનંતા પર્યાયો છે. જેમ સો (૧૦૦)
સંતાનનો એક દોરડો કર્યો. તે તાંતજાનાં સમુદાયથી દોરડો
બુદ્ધો નથી, તે દોરડાના અવિભાગ-તાંતજા રૂપ પર્યાયો છે,
તેની પેઠે ગુણ પર્યાયનું લેદ અને અલેદપણું સમજવું. એ
અવિભાગ રૂપ પર્યાય તે છતી પર્યાય અને તે દોરડા વડે જેમ
અનેક કાર્ય થાય તેની પેઠે છતી પર્યાયની જે નવીન નવીન
કાર્ય થાય તે સામર્થ્ય પર્યાય કહેવાય તેના આત્માના ગુણ
અને પર્યાય છે તે આત્માને હિતવહ છે, અને પર સંયોગથી

ચૌદ ગુણુ સ્થાનકનાં નામો કહે છે:-

મિથ્યાત્વ ગુણુ સ્થાનક. ૨. સાસ્વાદાન. ૩. મિથ.
 અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ. ૫. દેશવિરતિ. ૬. પ્રમત્તસંયત.
 અપ્રમત્તસંયત. ૮. અપૂર્વ કરણ. (નિયતિબાદર)
 અનિવૃત્તિ બાદર. ૧૦. સૂક્ષ્મ સંપરાય. ૧૧. ઉપશાંતમોહ.
 ૧૨. ક્ષીણમોહ. ૧૩. સયોગી કેવલી. ૧૪. અયોગી કેવલી.

ઇતિનામ પૂર્ણમ.

૧૪ ગુણુસ્થાનકોનું સ્વરૂપ કહે છે:-

૧. જે ભવ્ય જીવો પુષ્કળ નિદ્રાવસ્થામાં રહેતા હોય તે
 જીવોને નિશ્ચયથી પહેલું, બીજું, ત્રીજું ગુણુકાણું હોય છે.
 પણ તેઓ વધુ હોવાનો સંભવ નથી. આ દશાને બહુ શયની
 દશા કહે છે.

૨. જે ભવ્ય જીવો—સામાન્યપણે નિદ્રાવસ્થામાં રહેતા
 હોય એટલે કે સહેજે અવાજ થતાં જાગૃત થઈ શક્તા હોય
 તે જીવોને નિશ્ચયથી ચોથું, પાંચમું, છઠ્ઠું ગુણુકાણું હોય છે.
 એ દશાને શયન દશા કહે છે.

૩. જે ભવ્ય જીવો રાત્રિના સમયે વધુ ટાઈમ જાગૃત
 અવસ્થામાં જ રહેતા હોય છે તે જીવો સાતમાથી બારમા ગુણુ-
 કાણું મુખી હોય છે. આ દશાને જાગૃત દશા કહે છે.

૪. જે ભવ્યજીવો સાતમા ગુણુકાણું ઉપર નિશ્ચયથી
 રહે છે તે જીવોને રાત્રિના સમયે સ્વપ્ન આવી શક્તા નથી.

૩. મિશ્ર-તે મિશ્ર મોહનીય કર્મના ઉદયથી કાંઈક સં-
ભવ્યત્વ અંશ અને કાંઈક મિથ્યાત્વ અંશ. એમ ગોળ અને દહીંના
મિશ્ર રસની માફક જેના પરિણામ હોય. અથવા નાલિયેર
દીપના મનુષ્યને જેમ અન્ન ઉપર રૂચી કે અરૂચી ન હોય
તેમ ત્રીજાં શુણ્ણસ્થાનક વાલાના પરિણામ સ્થિર ન હોય. ત્રીજા
શુણ્ણસ્થાનની સ્થિતિ જઘન્ય ને ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહુર્તની હોય છે.
પછી ઉપર ચડે અથવા પહેલે શુણ્ણકાણે આવે.

૪. અવિરતિ-જેને અનંતાનુબંધીની ચોકડી અને સમ-
ક્ષિત મોહની, મિથ્યાત્વમોહની, મિશ્રમોહની એ સાત પ્રકૃતિના
ક્ષયોપશમથી ક્ષયોપશમ સમક્ષિત હોય. ઉપશમથી ઉપશમ અને
ક્ષયથી ક્ષાયક સમક્ષિત હોય. તેને જિનેન્દ્ર કથિત જીવાદિ નવ
પદાર્થની શ્રદ્ધા હોય. પણ અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ કપાયના ઉદયથી
ધી ટ્રેલિક નૃપ તથા કૃષ્ણાદિના જેમ એક નવકારશી માત્ર પણ
પ્રત્યક્ષણ ન કરી શકે. તેને અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ કહીએ.
એની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૬૬ સાગર ઝાઝેરી છે.

૫. દેશવિરતિ-જે સર્વવૃત્તિપણાને ઈચ્છતાં છતાં પ્રત્યા-
ખ્યાનાવરણ કપાયના ઉદયથી સર્વથા ત્યાગ ન કરી શકે. પણ
દેશથી દાદશ મતાદિ મૂલશુણ્ણ અગર નવકારશી આદિ ઉત્તર
શુણ્ણ પ્રત્યક્ષણ અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ કપાયના અભાવથી શ્રદ્ધણ
ધૈર્યે તેને દેશવિરતી કહીએ. એની સ્થિતિ ઉંચે દેશે કાળી કાંડપૂર્વની

૬. પ્રમત્તસંયત-પ્રત્યાખ્યાનાવરણ કપાયના ઉદયના
અભાવથી જે સર્વવિરતિનું શ્રદ્ધણ કરે, પણ પ્રનાદના વશથી
શસ્ત્રિમાં તથાવિધ પ્રવૃત્તિ કરી ન શકે તેને પ્રમત્ત સંયત
શુણ્ણસ્થાનક કહીએ. એ શુણ્ણકાણે અશુભયોગ તથા કૃષ્ણાદિ

૩. શુભચેત્વી-તે કર્મના કસિકની મુનના પ્રાગ્વચકાકષ માળ.
 ૪. શુભસંક્રમ-તે પ્રતિપ્રભવ વૈદ્યાગલીકાના કસિક
 અસંખ્યાત શુભ વૃદ્ધિના માળ.

૫. અપૂર્વ સ્થિતિ ગંધર્વના પ્રાગ્વચકાકષ માળ અન્ય અન્ય
 ગંધર્વની અપેક્ષાએ ન્યૂન ન્યૂન માળ. આ ગંધર્વના
 ધ્વજાયાની નિર્મલના આદર્શી પ્રાગ્વચકાકષ માળ પણ
 તે લેશ્યા પણ દેશ્યા માળ છે. આનું વિશેષ
 ન કર્મઅંશાદિથી જોતાં કાષ્ઠાકષ માળ નિયમ મળે છે.

૬. અનિવૃત્તિ બાદર-આ શુભદાણે બટેલા લેવાના
 ધ્વજાયા ત્રણે કાલ આકાશિ જાણના હોવાથી અનિવૃત્તિ
 બાદર શુભ દાણે મળે તેથી આથી આધ્યવસાયની વિચિત્રતા
 હોવાથી નિવૃત્તિ) કહેવાય છે. અને કયાય બાદર હોવાથી
 અનિવૃત્તિ બાદર કહેવાય છે. આદર્શી આદિત્ર મોહનીયનો ઉપ-
 ધમ અગર હાય કરવાને પ્રવૃત્તિ કરે છે. આકાશ શુભદાણે પણ
 એજિને સન્નુજ હોવાથી ત્યાંથી એજિને આદર્શ કહેવાય છે.
 પણ પ્રવૃત્તિઓનો હાય નવમામાંથી હોય છે. ઇતિ નવમશુભ-
 સ્થાનકમ પૂર્ણમ.

૧૦ સૂક્ષ્મ નવરાય-આ શુભદાણામાં સૂક્ષ્મવન લોભના
 અનેક ખંડ કરી ખપાંય છે એવ સૂક્ષ્મ કિદિરૂપ લોભનો ઉદય
 હોવાથી સૂક્ષ્મ નવરાય કહેવાય છે.

૧૧ ઉપચાર મોહ સન્તાના મોહ હોવા
 મોહની પ્રવૃત્તિ ઉપસમાવર્તી મોહના
 હોવાથી ઉપચાર કહેવાય છે.

૨. રૌદ્રધ્યાન-રૌદ્ર એટલે ભયંકર-ક્રૂર પરિણામનું.
તેના ચાર પાયા છે.

૧. હિંસાનુગ્રંથી રૌદ્ર-પોતે જીવ હિંસા કરીને રાજ
અન્યને હિંસા કરતો દેખી પ્રભોદ પામે. યુદ્ધ વિગેરેની
નુભોદના કરે હિંસામાં જ આનંદ માને.

૨. મૃપાનુગ્રંથી રૌદ્ર-ખીજાને ઠગી, વંચી, ખોટું બોલી,
આમાં આનંદ માને કે મેં કેવો અમૂકને છેતર્યો ! ઇત્યાદિ
પરિણામ વાલો હોય.

૩. ચૌર્યાનુગ્રંથી રૌદ્ર-પારકું દ્રવ્ય હરણ કરી-ચોરી
કરી મનમાં આનંદ માને. ચોરીનો ઉપદેશ કરે.

૪. સંરક્ષણાનુગ્રંથી રૌદ્ર-ધન, ધાન્યાદિ પરિચ્છેદ મેળ-
જા-મુંચય કરવાની તીવ્ર ઉત્કંઠા રાખે લાલચ ઘણી હોય.
કુટુંબીના માટે ભયંકર પાપ કરે. મમ્મણ્ય શેઠ, સાગર શેઠના
જેમ અત્યંત મુંચયચીત હોય. જેમ જેમ પરિચ્છેદ વધે તેમ
તેમ આનંદીત થાય. એ ચાર ભેદ રૌદ્રધ્યાનના કદ્દા. એ
ધ્યાન મદ્દા અશુભ કર્મખંધનું કારણ છે. નરક ગતિને દેનાર
છે. એ પાંચમા શુણ્ઠાણા સુધી હોય. છઠે શુણ્ઠાણે પણ એક
દિશાનુગ્રંથી રૌદ્રધ્યાન કોમ્પક જીવને હોય. તે ધ્યાન અંતર્મુ-
ર્ત્ત સુધી હોય. “ છઠે શુણ્ઠાણે રૌદ્રધ્યાન વધારે વખત ટકે
અને જો ટકે તો શુણ્ઠાણાનો ઘાત કરે. તે પહેલા
જુદાણાના રૌદ્રધ્યાનની અપેક્ષાએ મંદકૂરતા વાલો હોય.
તે સુધી લેશ્યા પણ હોય છે. ધ્યાનાંતરીકાએ વર્તનાં લેશ્યા
દેવ પણ ધ્યાન ન હોય. યદ્યપિ ધ્યાન અને લેશ્યા બન્ને

કર્તું. વ્યવહારથી જીવના લેદ, પ્રલેદાદિની વહેંચણ કરવી એ વ્યવહાર જ્ઞાન; નિશ્ચયાનુયાયિ તે ભાવ જ્ઞાન છે.

૨. દર્શનાચાર-તે નિશ્ચયથી આત્માના તત્ત્વ નિર્ધારણ પરિણામ તે નિશ્ચય દર્શન; અને વ્યવહારથી નિઃશંકાદિ આઠ આચારનું પાલન કરવું તે દર્શનાચાર. નિશ્ચયને લક્ષમાં રાખી વ્યવહારથી દર્શનાચારનું પાલન કરવું. ઇતિ.

૩. ચારિત્રાચાર-તેમાં જે પરભાવથી નિવૃત્ત ધર્મ આત્મ-શુભમાં સમણ કરવું તે નિશ્ચય ચારિત્ર, અને સુમિતિ શુભિરૂપ જાપ આચાર તે વ્યવહાર ચારિત્ર. ઇતિ.

૪. તપાચાર-તે નિશ્ચયથી સર્વ પરભાવની અનિચ્છા, કંઈ નિરોધ તે નિશ્ચય તપ અને અથનાદિ બાર લેદે વ્યવહાર તે તપાચાર. ઇતિ.

૫. વીર્યાચાર-તે નિશ્ચયથી તીક્ષણતા લક્ષણ સ્વશુભ મુદાયક વીર્યશુભ, અને વ્યવહારથી કર્મક્ષયના કારણભૂત ચેમ વીર્યનો વ્યાપાર તે વ્યવહારથી વીર્યાચાર. એમ નિશ્ચયને વ્યવહારથી સ્વરૂપ સમજી પંચ વિધ આચારનું પાલન કરવું. તે નિશ્ચયથી આત્માના શુભ પ્રગટ થાય. ઇતિ.

સારાંશ.

૧. પ્રથમ માર્ગાનુસારીના ૩૫ શુભ પ્રાપ્ત કરી દ્રવ્ય સમૃદ્ધિ થાય, પછી ભાવ સમૃદ્ધિ થાય, પછી દ્રવ્ય શ્રાવક, પછી ભાવ શ્રાવક, પછી દ્રવ્ય સાધુ, પછી ભાવ સાધુ. પછી

શ્રાવક, શ્રાવિકાની નિંદાથી ઘોર કર્મ બંધાય છે. માટે નિંદાનો સર્વથા ત્યાગ કરવો. નિંદા એ મોટું પાપ છે. નિંદક માણસ ક્યાંય પણ મુખ પામતો નથી. દેવ, ગુરુ ને ધર્મની નિંદા કરનારા દોષ દિવસે ઉચે આવતા નથી અને વંશ વિચ્છેદ થાય છે. દારિદ્રપણ આવે છે વિગેરે ઘણા અવગુણ થાય છે.

૭. ઘણાં દારવાલા ઘરમાં વસવું નહિ-દારણ કે જે ઘરમાં પેસવાના તથા નીકલવાના ઘણા દરવાજા હોય તો ચોર પ્રમુખને આવવાનું તથા સ્ત્રી પ્રમુખને ગેરવર્તણુંક ચલાવવાનું મુગમ થાય માટે છિંડી રાખવી નહિ. હવા અને અજવાસ એટલે તાપ પુષ્કળ આવે એવા ઘરમાં રહેવું.

૮. અશુભ સ્થાનકવાલા ઘરમાં વસવું નહિ:-જે ઘરની જમીનમાં ઉષેર્ષ લાગેલી હોય. જે ઘરની નીચે હાડકાં તથા મુરદાં દોટેલા હોય અગર મુરદાં બાળેલાં હોય, અથવા આસપાસમાં વેશ્યા, જુગારી, કસાઈ વિગેરે જરાજ લોકો વસતા હોય તેવા ઘરમાં વસવું નહિ. જે ભૂમિમાં ઘણી ધ્રો-ટાલ ઉગેલ હોય, વક્ષી શુભ વર્ણ, ગંધવાળી માટી હોય, તથા પાટોશી ધર્મિષ્ઠ હોય તેવા સ્થાનમાં વસવું. વક્ષી અન્ય મતાવલંબી-ઓના પાટોશમાં વસવાથી તેમના નુકશાનકારક આચારો આપણામાં પ્રવેશ કરી જાય છે. તે પછી ઘણો થમ કર્યા થકી પણ નીકળતા નથી “વધારે વિસ્તાર વાસ્તુશાસ્ત્રથી જાણવો.”

૯ અતિ ગુપ્ત સ્થાનમાં રહેવું નહિ:-એવા સ્થાનમાં રહેવાથી ઘણી પુરૂષને દાન દર્ષ શકાનું નથી વળી અગ્નિ, દ્યોર પ્રમુખના ઉપદ્રવ વળતે બીજાની નદદ ન મળવાથી જ્ઞાન, બાલ જન્માવવા મહામુશ્કેલ થાય છે જ્ઞાનુ કે ગુપ્ત

વ્યવહારથી જીવના લેદ, પ્રભેદાદિની વહેંચણુ કરવી એ
જ્ઞાન; નિશ્ચયાનુયાયિ તે ભાવ જ્ઞાન છે.

૨. દર્શનાચાર-તે નિશ્ચયથી આત્માના તત્ત્વ નિર્ધાર
પરિણામ તે નિશ્ચય દર્શન; અને વ્યવહારથી નિઃશંકાદિ
આચારનું પાલન કરવું તે દર્શનાચાર નિશ્ચયને લક્ષમાં
થી વ્યવહારથી દર્શનાચારનું પાલન કરવું. ઇતિ.

૩. ચારિત્રાચાર-તેમાં જે પરભાવથી નિવૃત્ત થઈ આત્મ-
જ્ઞાનમાં સમજી કરવું તે નિશ્ચય ચારિત્ર, અને સુમિતિ શુભિરૂપ
આચાર તે વ્યવહાર ચારિત્ર. ઇતિ.

૪. તપાચાર-તે નિશ્ચયથી સર્વ પરભાવની અનિચ્છા,
ઈચ્છા નિરોધ તે નિશ્ચય તપ અને અશનાદિ બાર લેદે
વ્યવહાર તે તપાચાર. ઇતિ.

૫. વીર્યાચાર-તે નિશ્ચયથી તીક્ષ્ણતા લક્ષણ સ્વગુણ
સંદાયક વીર્યગુણ, અને વ્યવહારથી કર્મક્ષયના કારણભૂત
યોગ વીર્યનો વ્યાપાર તે વ્યવહારથી વીર્યાચાર. એમ નિશ્ચય
ને વ્યવહારથી સ્વરૂપ સમજી પંચ વિધ આચારનું પાલન
કરવું. તે નિશ્ચયથી આત્માના ગુણ પ્રગટ થાય ઇતિ.

સારાંશ.

૧. પ્રથમ માર્ગાનુસારીના ૩૫ ગુણ પ્રાપ્ત કરી દ્રવ્ય
જેનકરિ થાય, પછી ભાવ સમકરિ થાય. પછી દ્રવ્ય ધાવક.
૧૫૦ ભાવ ધાવક, પછી દ્રવ્ય સાધુ. પછી ભાવ સાધુ. પછી

આ ગ્રંથ પૂજ્યશ્રી કર્મચંદ્રજી સ્વામીના શિષ્ય મુનિ
જીએ, શ્રી માંડવી બંદરે વિક્રમ સંવત ૧૬૫૬ ના માધ
સપ્તમી તિથિએ ગુરુવારે પૂર્ણ કીધો છે.

આશીર્વાદ વચન.

શાદ્દલ છંદ,

શ્રી આગમ સંચરણી આ ગ્રંથ નવો, શાસ્ત્રો બધાં લેખને,
સંધ્યે તે શ્રી રાત્રે મુનીશ્વરા, તત્ત્વો બધાં લેખને;
સ્મરણ્યાં તે તત્ત્વો શ્રી વીરતણાં, ભવ્યોને ઉદારવા,
નમે કૃષ્ણે પુત્ર ચરણ વિષે, સ્મરણી ગુણોને સદા. ૧
ભગ્યો કોઈ આ ગ્રંથ મૂળાયકી, જેહ વર્તન કરે,
મુખે પામે તે દ્રવ્ય ભાવજ તણાં, મોક્ષ મુંઢરી વરે;
મનઃ રહો ! આ ગ્રંથ ભૂમિ વિષે, યાવત રહે માનવી,
મનુષ્ય વચન છે હૃદયતણાં, કૃપા ઉદ્ભવે ભવી. ૨

શ્રીમદ્દેવકોટી બૃહત્પક્ષીય શાસ્ત્રવિચારક ગરુડાધિપતિ
શ્રીમદ્દેવકોટી, તન્નિષ્ઠ્ય સંઘાધિપતિ શ્રીમદ્ કર્મચંદ્રજી
શ્રીમદ્દેવકોટી (આ ગ્રંથકર્તા) શ્રીજ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર સંપન્ન
શ્રીમદ્દેવકોટી સ્વામી, તન્નિષ્ઠ્ય પંડિત પ્રવર શ્રી સૂર્યમહોદય
શ્રીમદ્દેવકોટી 'મહાગુણાનુરાગી' યુવાચાર્ય મહારાજ શ્રી

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1

2

•

•

•

મુધી ઉદરમાં ધારણ કરી સાર વહન કરેલ છે એટલું જ નહિ પણ મળ મૂત્રાદિ મલીન વસ્તુઓનું વારંવાર પ્રક્ષાલન ઘણા પ્રેમથી કરેલ છે, માટે માતા પિતાનો ઉપકાર ભૂલી શકાય જ નહિ. કદાચ તેઓ કદુ વચન બોલે તો સહન કરવું, તેમ અયોગ્ય વર્તન આચરવા કહે તો પણ તેઓને વિનયપૂર્વક સમજાવવું પણ ક્રોધ દરવો નહિ. તેઓ ધર્મ માર્ગના અભાષુ હોય તો તેઓને ધર્મમાં જોડવા. જે દુષ્ટ હોય, અકૃતપુણ્ય કે અજ્ઞાની હોય તેજ માતા પિતાને અવગણે, તેના ઉપકારને ભૂલી જાય. “કવિદલપતરામે પોતાની બનાવેલી કવિતામાં માતા-પિતાના ગુણના વખાણ કરીધા છે, તે ખ્યાલમાં રાખવાના છે.”

૧૩. ઉપદ્રવવાલા સ્થાનને તજવું:—સ્વચક્ર એટલે પોતાના રાજાનો અને પરચક્ર એટલે વૈરીરાજાનો, દુષ્ટાલનો તથા મરડીનો જ્યાં ભય હોય તેવા સ્થાનમાં રહેવું નહિ. કારણ ત્યાં રહેવાથી ધર્મ, અર્થ તથા શરીરનો પણ નાશ થાય છે અને આ ભવ તથા પરભવ પણ બગડે છે. કહ્યું છે કે—દુષ્ટ ધરતી—જમીન દેવતા પણ ત્યજે છે. પોતાના આત્મહિતની ખાતર ગામ, કુટુંબાદિ પણ તજવું.

૧૪. પેદાશના પ્રમાણમાં વ્યય કરવું:—પોતાની કમાણીના ચાર વિભાગ કરવા. તેમાંથી એક ભાગ બંદારમાં રાખવો. બીજો ભાગ વ્યાપારમાં, ત્રીજો ભાગ પોતાના તથા કુટુંબના ભરણ પોષણ માટે રાખવો અને ચોથા ભાગ ધર્મકાર્યમાં વાપરવો. જો શક્તિ હોય ને પેદાશ પછી હોય તો ધર્મમાં વિશેષ વાપરવો અને પેદાશ ઓછી હોય તો છદ્દો ભાગ, દયાગો જ્ઞાન અથવા શક્તિ મુજબ વાપરવો, પણ શક્તિ ઉપશાંત

•

•

•

•

વિજ્ઞાન એટલે ઉઠાપોઠાથી નિમંદ્રેક થવું. ૮. તત્ત્વજ્ઞાન એટલે અમુક વસ્તુ આમજ છે એવો નિશ્ચય થવો. પૂર્વોક્ત દેના આઠ ગુણો સહિત ધર્મશાસ્ત્ર સાંભળવું.

૧૭. અશુભું લોજન ત્યાગ:-જ્યાં સુધી પહેલાં ઘેલો આહાર પકવ થયો ન હોય ત્યાં સુધી ખીજું કંઈ ખવું નહિ એટલે લોજન કરવું નહિ. આત્રેય ઋષિએ સર્વ પક્ક શાસ્ત્રોનો સાર એકજ પદમાં કહ્યો છે કે-‘જીર્ણભોજન ત્રેય’ તથા ‘અજીર્ણ પ્રમવારોગા’ અશુભમાં લોજન રવાથી રોગોની ઉત્પત્તિ થાય છે, અશુભના છ લક્ષણો ૧ મળનો દુર્ગંધ. ૨ પવનનો દુર્ગંધ. ૩ વિદાનો અભેદ. ૪ ગાત્રનું ગૌરવપણું. ૫ અરૂચી થવી. ૬ અશુદ્ધ ઉડકાર એ અશુભનાં ચિન્હો બનવા. જીહ્વાની લાલચે વધારે ખાવાથી અશુભ, પેટશૂળ, વિગેરે રોગો થાય છે; માટે જ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે-મિતાહારી થવું. હમેશાં સાત્ત્વિક લોજન લેવું. રોજસ કે તામસ આહાર લેવાથી પ્રકૃતિ ખગડે છે.

૧૮. અવસરે લોજન કરવું:-જ્યારે જઠરાગ્નિ પ્રદીપ્ત થાય ત્યારે નિયમિત સાદું લોજન કરવું. રોગ ઉત્પન્ન થાય તેવી વસ્તુ ખાવી નહિ, તથા પ્રકૃતિથી વિરૂદ્ધ લોજન કરવું નહિ. નિયમિત વખત ચૂકવો નહિ.

અપાકે (રાત્રે) જમવું નહિ. જરોજર જૂથ લાગે ત્યારે સાદું લોજન અમૃત જેવું કાર્ય કરે છે, ને કુપા વિના અમૃત સમાન લોજન પણ નુકસાન કરે છે વળી પહેલાં વખત યર્ષ જવાથી ખજની હાનિ થાય છે માટે નિયમિત જમવું.

સ્વ. શ્રી જ્ઞાનચંદ્રિ, સ્વામીશ્વર યશોભાણ : મળુકો ૪ મો.

શ્રી આગમસારિણિ ગ્રંથ

રચયિતા :

સ્વ. શ્રીમદુપાધ્યાય, સ્વાધ્વાર્થોદ્ધી નિમમ્ન
શ્રી જ્ઞાનચંદ્રણ સ્વામી

પ્રકાશકો :

શા. લખમશી કેશવજી	કચ્છ, પત્રીવાળા.	નકલ ૨૦૦
શા. કુંગરસી ચાંપસી	કચ્છ, બીદાવાળા.	નકલ ૨૦૦
શા. ભોજાજી સ્વમી	કચ્છ, પત્રીવાળા.	નકલ ૧૦૦

આગતિ ૨ છ

:

નકલ ૫૦૦

વિદ્યમ સ. ૧૯૮૭

:

ઈ. સ. ૧૯૪૦

કિંમત:—પાઠન. પાઠન. સદ્વર્તન

અણ્યાગતનો ઉચિતતાએ લોભનાદિથી સંતોર કરવો. દીન-અનાથને અનુકંપા બુદ્ધિથી ગર્વ રહિત દાન દેવું. કોઈ પણ ભિક્ષુ આંગણે માંગવા આવે તેને ખાલી હાથે પાછો વાળવો નહિ. પોતાની શક્તિ પ્રમાણે આપવું. પાત્રાપાત્રનો વિચાર કરી ઉચિત દાન આપવું.

૨૧. કદાચહ રહિત થવું:-મધ્યસ્થ બુદ્ધિ ધારણ કરવી. ખોટી હઠ, કદાચહ કરવો નહિ. હઠાચહ કરવાથી માણસોમાં નિદનિક થવાય છે એટલું જ નહિ પણ કોઈ કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી. કદાચહી માણસ કોઈ વખત પણ પોતાનું કે પરનું ભયું કરી શકતો નથી. ખોટો હઠ પકડવાથી લાજને ધક્કો લાગે છે, લોકોની નિંદા સાંભળવી પડે છે, સંપ હોય ત્યાં કુસંપ થાય છે; મિત્રો દુશ્મન થાય છે, સન્નનો ધિક્કારે છે, અનેક જાતના દુઃખો લોગવવાં પડે છે, બુદ્ધિ (કાદ્યાપણું) નાશ થાય છે, કોઈ પણ માણસ તેનો સંગ કરતો નથી; માટે કદાચહથી સદા દૂર રહેવું.

૨૨. ગુણ પક્ષપાત:-ગુણીજનનો પક્ષપાત કરવો; એટલે સન્નનતા, દાક્ષિણ્ય, ઉદારતા, સ્થિરતા, પ્રિયવચનપણું ઇત્યાદિ પોતાને તથા પરને ઉપકાર કરનારા ગુણવાન પુરુષોનું જાદુમાન કરવું. તેઓને સહાયતા કરવી. ગુણવાન પુરુષોનું જાદુમાન વિગેરે કરવાથી આપણામાં પણ તેવાં ગુણ પ્રગટ થઈ શકે એવી ભાવનાને ખુદ્દી કરવાનો માર્ગ ખુદ્દો થઈ શકે છે. અનં નંચનં કરવાથી તેવા ગુણ પ્રગટ થઈ શકે છે. માટે સન્નના ગુણ પોતાનામાં પ્રગટ કરવા ગુણી પુરુષોનો સંગ રાખી તે સન્નજનના ગુણ પોતાનામાં પ્રગટાવવા

4

5

૨૬. હીર્ષદર્શી:—કાર્યારંભ કરતી વખતે ભવિષ્ય કાલના શુભાશુભ પરિણામનો વિચાર કરવો. કારણ કે, જે માણસ વિચાર્યા વિના ઉતાવળથી આંધળી દોડ કરે તે અવશ્ય સખલના પામે છે. એટલું જ નહિ પણ લોકોમાં હાંસીપાત્ર બને છે. અને અંતે ઘણો પશ્ચાત્તાપ કરવો પડે છે; દુઃખો લોભવવાં પડે છે. જે માણસ બીજાના કહ્યા પ્રમાણે ઉલ્ટે માર્ગે ચડી જાય છે, તેના કહેવાનો અર્થ ન સમજવાથી પોતાના માથે દુઃખ બેસી જાય છે, તે માણસ મૂર્ખ કહેવાય છે. કેટલાક માણસો બીજાને કહ્યા લાગે છે પણ પોતે અકાર્ય કરે છે કે વગર વિચાર્યું કામ કરે છે છતાં પણ લોકોમાં કહ્યા-પણાનો ટોળ ઝાંઝો ન થાય એમ વર્તે છે એવા કપટીઓનું ન્યારે પોકળ ખૂટું થાય છતાં પણ જે એના સંગને તજતો નથી તે વધારે મૂર્ખ કહેવાય છે.

૨૭. વિશેષજ્ઞ:—પોતાના અને પરના કાર્યના અને અકાર્યના અંતરનો જાણનાર અથવા વસ્તુના તથા પોતાના શુભ દોષને જાણનાર ધર્મ. જે વ્યક્તિ બીજાનાં અવગુણને જુએ છે તે અંધ પોતાના દોષોને જોઈ શકતો નથી. કેટલાકો રાગાંધ હોય છે, કેટલાકો વિષયાંધ હોય છે, કેટલાકો મોહાંધ હોય છે. એવા આંધળાઓ હમેશાં કાક વૃત્તિવાળા હોય છે. એવા પ્રેરણા કરતાં પણ દુષ્ટ વૃત્તિવાળા વધારે ખરાબ હોય છે. તેઓ ઉપરથી સારા દેખાય છે પણ અંતરમાં હલાહલ-વિષ જેવા હોય છે તેવા ન ધર્મ.

૨૮. લોકવચ્છેદ:—પોતાના વિનયોદિ શુભવટે લોકોને પ્રિય થવું જે લોકપ્રિય ન હોય તે પોતાને નુકસાન કરે છે, અને તેના ધર્માનુષ્ઠાનની અન્યલોકો નિંદા કરે છે, તેથી બીજાને

કેઈને પીડા થાય એવું વર્તનજ નથી કરવું. ઇત્યાદિ
જો તેમજ વ્યવહાર શુદ્ધિની પ્રતિજ્ઞાઓજ સત્ય ગણાય
તેજાલંગ કરતાં લગ્ન આવે તેજ પાપથી બચાવે
પટે લગ્નલુ થવું.

૩૦. વિનયવંત થવું:-દેવ, ગુરુ, સુશ્રાવક, કુટુંબી, શિક્ષક,
પ્રધાન, શેઠ, શાહુકાર જે કેઈ શુભે દરી, ધને દરી,
દરી, પદવીએ દરી અધિક હોય તે સર્વેનો યથોચિત
ય કરવો.

ધન, વય અને પદવી કરતાં જેનામાં શુભ હોય તે
ની નિર્ધન હોય, અવસ્થાએ નાનો હોય, અને કેઈ જાતની
પદવી નજ હોય છતાં પણ વિનય કરવો; પણ જે દ્રવ્યના
પદવી ઉન્મદ હોય, અહંકારી હોય તેવાનો વિનય દરવાથી
નને નુકસાનકર્તા થાય છે; માટે એવાને સમજાવવું
જોઈએ. તે જો ન સમજે તો તેનો સંગ તજ દેવો જોઈએ.
જોઈ તેનો મદ ઉતરી જાય. પછી તેને સીધે માર્ગે દરવાથી
સામાનું અને પોતાનું બહું થાય છે. તેવી જ રીતે વય અને
પદવીવાલાના માટે પણ જાણવું. તેમાં માતાપિતા અને
પોતાના કેઈપણ ઉપકારીની વાત નોખી (અલગ) છે. તેને પણ
એવા પ્રકારનું બૂત ભરાયું હોય કે ઉઘટે માર્ગે જતા હોય તેને
વિનયથી સમજાવવું. ન સમજે તો તેનાથી અલગ થઈ
જવું. પણ અંતરનો પ્રેમ પટાડવો નહિ. કામ પડ્યે કામ
આવું દુષ્ટવૃત્તિવાળા પતવાન, વયવાન કે પદવીવાન હોય
તેવાની સાત ઠેકાણે લાવવા રૂઢવું નહિ, કારણકે તેથી

કરે. નિત્ય સ્ત્રી સેવવાથી પોતાનું તથા સ્ત્રીનું શરીર દુર્ગ્ધ થાય છે. વસ્ત્રી એવી કુટેવના લીધે સ્ત્રીના વિરહમાં પરસ્ત્રી-સેવનની ઇચ્છા થાય છે. દુનીયામાં પ્રાયઃ લઘુતા થાય છે. રાત્રી હંડ આપે છે, અને પરલવમાં નરકે જવું પડે છે; માટે જેમ જાને તેમ મનને કાળુમાં રાખી કામ છૂતવે.

૨. ક્રોધ-ક્રોધ ઉપર પણ ગુસ્સો કરવો નહિ. સર્વ પ્રાણી ઉપર સમભાવ ધારણ કરવો. ક્રોધ કરવાથી દેશે ઉણી ક્રોડપૂર્વક ક્રુધી પાળેલા સંયમનું ફળ જાય છે, અને દુર્ગતિમાં જવું પડે છે. હજાહજ વિષ ખાધું હોય તો એકવાર મૃત્યુ થાય છે પણ ક્રોધરૂપ હજાહજ ઝેરથી અનંત જન્મ મરણો પ્રાપ્ત થાય છે; માટે ક્રમાગુણ ધારણ કરી ક્રોધ છૂતવે.

૩. લોભ-લોભી મનુષ્યનું ચિત્ત નિરંતર ચિંતાચક્ત રહે છે. તેને ખીલકુલ શાંતિ હોતી નથી. લોભવશ પ્રાણી ન કરવા યોગ્ય કૃત્યો કરે છે. લોભ એ પાપનો ણાપ અને સર્વ વિનાશનું મૂળ છે. લોભી મનુષ્યની આ લોકમાં હેલના થાય છે, અને પરલોકમાં ઘણાં દુઃખો લોભવવાં પડે છે, માટે જે અવસરે જોઈયું મળે તેટલામાં સંતોષ રાખવો. નીતિથી ઉદ્યમ કરવો. કારણ લક્ષ્મી પૂર્વોપાર્જીત પુણ્યને અનુસારે મળે છે, એમ વિચારી પુણ્યકાર્ય કરવાં અને સંતોષવૃત્તિ વડે લોભને છૂતવે.

૪. માન-અજિમાની પુરૂષની જગતમાં લઘુતા થાય છે. ગુરૂનો અને વડીલોનો વિનય પણ કરતો નથી. વિદ્યાકળા અપહતી નથી. મનુષ્ય ભવ પામ્યા છતાં ધર્મ સાધી શકતો નથી, માટે વિનય ગુણ ધારણ કરી માન છૂતવે.

૧૪ રાત્રિ લોજન-મહા દોપનું કારણ છે. વલી અંધારામાં
 ખાવું તથા સાંકડા મુખવાલા પદાર્થમાંથી નિરીક્ષણ કર્યા
 સેવાય ખાવું તે પણ દોપવાળું છે. ૧૫ બહુ બીજવાળાં
 ફલ-જેમાં પડદો ન હોય તે. ૧૬ અનંત કાય-જેના ઉર
 સિદ્ધ છે તે આગળ કહેવાયે. ૧૭ સંધાનક-બોડાનું ઘણા
 કાળનું અથાણું. ૧૮ ગોલવણ-કઠોરમાં કાચું ગોરસ-દુધ, દહીં
 કે છાશ ભલવાથી તુરત જીવો ઉપજે છે. ૧૯ વેંગણ-રીંગણાં-
 તેની ટોપીમાં ત્રસ જીવો છે. વળી કામોત્તેજક ને બહુ બીજ
 છે. ૨૦ અન્નપ્રયા ફલ-જે ફલ કે ફૂલનું નામ નીશાન બાજીતા
 ન હોય તે ન ખાવા. કારણ કે કદાચ કિંપાક ફલની માફક
 દેખાવમાં ફળ હોય પણ પ્રાણધાતક થાય છે. ૨૧ તુચ્છ
 ફલ-જેમાં ખાવું થોડું અને નાંખવું ઘણું હોય તેવાં ફલો
 જેવાં કે-બાંજુ, ગોર, કરમદા વિગેરે ૨૨ ચક્ષીત રસ-જે
 પસ્તુના વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, બદલી ગયા હોય તે. જેમ
 રાંધેલું કઠોળ પ્રમુખ ચાર પહોર ઉપરાંત ચક્ષીત રસ છે.
 દહીં વિગેરે સોળ પહોર ઉપરાંત ચક્ષીત રસ છે. એમ સ્વયં
 સમજી ત્યાગ કરવો.

૩૨. અનંતકાયના નામો-

૧ સર્પ બતિના કંદ ૨ સૂરજ કંદ ૩ વજ્ર કંદ ૪
 લીલુ આદુ ૫ લીલી હાગર ૬ લીલો કચ્છરો ૭ સનાવળી
 ૮ પિહારી કંદ ૯ કુમળી ફળી ૧૦ કોનાળા આંબડી બચ્ચાં
 મુખી અદક દહીંઆ ન બધાંનું હોય ૧૧ આલુ, બટાટા
 ૧૨ પિહારુ ૧૩ પેન્ ૧૪ મુદ્ ૧૫ હનામુ ૧૬ ગાજર
 ૧૭ નાળા ૧૮ ગોળ ૧૯ નાળે ૨૦ દોડાં ૨૧ વનુકો.

સામાન્ય રીતે વ્યવહાર સમકિત કહે છે.

અહાર દોષ રહિત અને ખાર શુભે કરી યુક્ત તે દેવ;
મંથ મહાવતધારી સાધુ તે શુર; તથા કેવલી ભાપિત ધર્મ,
દયામૂલ તે ધર્મ. એ ત્રણ તત્ત્વની શ્રદ્ધા તે વ્યવહારસમકિત.

હવે નિશ્ચય સમકિતનું સ્વરૂપ કહે છે.

દર્શન મોહનીય કર્મના ક્ષયથી, ઉપશમથી કે ક્ષયો-
પશમથી ઉત્પન્ન થયેલ તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાત્ત રૂપ આત્મશુભ તેની
પ્રાપ્તિનો ક્રમ કહે છે. પ્રથમ અનાદિ મિથ્યાત્વિ છવ યથા-
પ્રવૃત્તિ કરણ વડે એક આયુ વર્ષનેશેષ સાત કર્મોની સ્થિતિ
એક પદ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ ન્યૂન એક કોણકોણી
સાગરોપમની કરે. પછી અપૂર્વ કરણ વડે પૂર્વે કદી નહિ
લેદાએલી કર્કશ, નીવડ રાગદ્રેષની શંધી (ગાંઠ) લેદે. પછી
અનિવૃત્તિકરણ વડે મિથ્યાત્વની સ્થિતિના બે વિભાગ કરી
વચમાં અંતર કરણ કરે; તેમાં પહેલા સ્થિતિ અંતર્મુદુ-
ર્તની અને બીજી અંતર્મુદુર્ત ન્યૂન, શેષ સ્થિતિ, પછી પેલી સ્થિતિ
ને લોગવીને ખપાવે અને બીજી સ્થિતિને ઉપશમાવે. તે પ્રથમ
સ્થિતિના સમગ્ર દહીયા ખપી ગયા પછી અંતરકરણમાં પ્રવેશ
કરે ત્યાં અંતરકરણને પહેલે સમયે ઉપશમ સમકિત પામે
પછી ઉપશમ સમકિતના બે બીજી સ્થિતિના ત્રણ વિભાગ-
રૂપ ત્રણ પૂંજ કરે તેમાં એક શુદ્ધ પૂંજ તે સમકિત ૨-
અર્ધ પિશુદ્ધ પૂંજ તે નિશ્ચ નાહની ૩-અશુદ્ધ પૂંજ તે
નિશ્ચાત્ત નાહની. પછી અંતર્મુદુર્ત ખાદ અવશ્ય ઉપશમ
સમકિત પામે અને પિશુદ્ધ પૂંજનો ઉદય થવાનો નિશ્ચય

યા સત્તર પ્રકારના સંયમના પાલનાર, અને યથાર્થ માર્ગના પ્રરૂપક મુનિની સેવા કરવી તે ગીતાર્થપર્યુપાસ્તિ. '૩. વ્યાપન્ન દર્શની ત્યાગ:-જેઓ, કદાચહથી. પોતાની મતિ કલ્પના વડે શ્રી વિતરાગ માર્ગથી વિપરીત પ્રરૂપણા કરી પ્રાપ્ત કરેલાં સમકિત રત્નને વખી ગએલા છે એવા નિન્હવ, પાસત્યા, કુશીલીયા વિગેરેના સંગનો ત્યાગ કરવો. જે તેના સંગનો ત્યાગ ન કરે તો સમકિતની હાની થાય.

૪. કુદર્શની સંગ ત્યાગ:-શાક્યાદિ મિથ્યાત્વિઓના સંગનો ત્યાગ કરવો. કેમકે તેઓ એકાંત નયનો આશ્રય કરનારા હોય છે. દર્હું છે કે:-

જાવદ્વા વયણપદા, તાવદ્વા ચેવ હુંતિ નય ઘાયા;

જાવદ્વા નયવાયા, તાવદ્વા ચેવ મિચ્છત્તં ॥ ૧ ॥

જેટલા વચનના માર્ગ છે તેટલા નયના વાદ છે; અને જેટલા નયવાદ છે તેટલા મિથ્યાત્વના પ્રકાર છે. તે સમજીને મિથ્યાત્વિઓનો સંગ ન કરવો, કારણ કે સંગ કરવાથી જેમ મિષ્ટ નદીનું પાણી ખારા સમુદ્રમાં મળવાથી લુણ-ખારાપણને પામે છે તેમ તેમ ખરાબ ફલ મળે છે. એ ચાર પ્રકારની ઘડા કહી.

હવે ત્રણ લિંગ કહે છે.

૧. શુષુકા-થી જિનેશ્વરનાં વાક્ય (ચિદ્વાંત) સાંભળવાની ઇચ્છા. કારણ જિન વચન ધવલ્યથી જ્ઞાનાદિ શુભની પ્રાપ્તિ થાય છે જેમ કેઈ તરફ શુભી પુરૂષ પોતાની શુભ શ્રીથી પરિવરેલો હોય વડી પોતે સંપીનના બલ હોય અને તે શિષ્યના ચીત્તને જે રૂચીથી સાંભળે તેવી રીતે શાસ્ત્ર સાંભ

૪. શ્રુત-દ્વાદશાંગીસૂત્રો વિગેરે વિદ્યમાન હોય તે.
 ૫. ધર્મ-ક્ષમાદિ દશ પ્રકારનો, સત્તર પ્રકારનો, તેમ પ્રકારનો છે.
 ૬. સાધુ-તે ક્ષમાદિ ગુણના આરાધક મુનિઓ.
 ૭. આચાર્ય-ગૃહાધિપતિ પંચાચાર પાલે. છત્રીય ગુણ-રકે હોય તે.

૮. ઉપાધ્યાય-મુનિઓને સૂત્રના ભણાવનારા.
 ૯. પ્રવચન-ચતુર્વિધ સંધ.
 ૧૦. દર્શન-તે જિનશાસન અથવા સમ્યક્ત્વ એ દર્શનો.
 ૧. ભક્તિ તે બાહ્ય વિનય. ૨. બહુમાન તે અંતરંગ પ્રેમ. ૩. ગુણસ્તુતિ. ૪. અવર્ણવવાદ-ત્યાગ. ૫. આશાતના-પરિત્યાગ. એ પાંચ પ્રકારે વિનય કરવો. (એ દર્શનો વિનય કરીએ.)

ગ્રાણુ શુદ્ધિ કહે છે.

૧. મનશુદ્ધિ-તે શ્રી જિનેશ્વર રાગદ્વેષ રહિત હોવાથી આરાધ્ય છે. અને તેઓએ કથન કરેલું શાસ્ત્ર તે સત્ય છે. તે સિવાય લૌકિક અસર્વજ્ઞ કથિત શાસ્ત્ર તે સર્વ અસત્ય છે, અને સરાગી હોવ અપૂર્ણ છે એવી દૃઢ માનસિક વિચારણા તે મનશુદ્ધિ.

૨. વચન શુદ્ધિ-પ્રાણીને પણ વિનયના વચનમાં અન્ય પ્રકરણના ન કહે પદપા.૩ પરિવન. તેમ અન્ય ન કહે એ વિનયશીલ. જાતિ ઉપદેશ ન વે. ૩. વર્ણ. નિર્લિધ કા. ૫ તે

૪. શ્રુત-દ્વાદશાંગીસૂત્રો વિગેરે વિદ્યમાન હોય તે.
 ૫. ધર્મ-ક્ષમાદિ દશ પ્રકારનો, સત્તર પ્રકારનો, તેમ પ્રકારનો છે.
 ૬. સાધુ-તે ક્ષમાદિ ગુણના આરાધક મુનિઓ.
 ૭. આચાર્ય-ગચ્છાધિપતિ પંચાચાર પાલે. છત્રીશ ગુણ-
 રક, હોય તે.

૮. ઉપાધ્યાય-મુનિઓને સૂત્રના લણાવનારા.
 ૯. પ્રવચન-ચતુર્વિધ સંધ.
 ૧૦. દર્શન-તે જિનશાસન અથવા સમ્યક્ત્વ એ દર્શનો.
 ૧. ભક્તિ તે જાદ્ય વિનય. ૨. જહુમાન તે અંતરંગ
 પ્રેમ. ૩. ગુણસ્તુતિ. ૪. અર્પણવાદ-ત્યાગ. ૫. આશાતના-
 પરિત્યાગ એ પાંચ પ્રકારે વિનય કરવો. (એ દર્શનો
 વિનય કરીએ.)

ત્રણ શુદ્ધિ કહે છે.

૧. મનશુદ્ધિ-તે ધી જિનેશ્વર રાગદ્વેષ રહિત હોવાથી
 આરાધ્ય છે. અને તેઓએ કથન કરેલું શાસ્ત્ર તે સત્ય છે.
 તે ત્રિવાય લૌકિક અસર્વજ્ઞ કથિત શાસ્ત્ર તે સર્વ અસત્ય
 છે, અને સરાગી હેવ અપૂણ્ય છે એવી દૃઢ માનસિક વિચાર
 રણા તે મનશુદ્ધિ

૨ વચન શુદ્ધિ-પ્રાણીને પણ વિનયના વચનથી અન્ય
 પ્રજાપણ ન કરે પત્રપાત્ર પઞ્ચિના જેમ જાણ્ય જ કહે
 ધી જિનેશ્વરની ભક્તિ કષ્ટથી જ નહીં કૃપાથી જ શુદ્ધ થાય છે

10

11

12

13

પહેલી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

આ અસારે, સંસારમાં જીવાત્મા અનાદિકાળથી મિથ્યાત્વ ને અજ્ઞાનથી પરિભ્રમણ કરી રહ્યો છે. મોઢ શત્રુના ઉત્સંઘમાં પોતાનું મસ્તક મૂકી અનાદિ કાળથી ધોર નિદ્રામાં લાન બૂંદ્યો યકા પડ્યો રહ્યો છે. તે એમ સમજતો કે—અદિ સૂતાં યકાં મને ધણો જ આનંદ થાય છે. પણ ભોળાં સ્વભાવનો આત્મા એમ સમજતો નથી કે દુઃખનના ખોળામાં મસ્તક મૂકવાથી કેમ સુખ હોઈ શકે ? આવી સમજણ જ્ઞાન કે ગુરૂ મળ્યા વિના કેમ હોઈ શકે ? એટલે જ જન્મતમાં જ્ઞાની ગુરૂનો મહિમા અત્યંત કહેતો છે. સિદ્ધાંતકારો કહે છે કે—એક વખત સદ્ગુરૂનો ઉપદેશ શ્રવણ કરવાથી પોતાની અનાદિ કાળની ભૂલ સમજાય છે, અને જે મુખનો માર્ગ બૂલી દુઃખના માર્ગમાં ધસાડાતો જાય છે તેનું જ્ઞાન યંવાથી તે દુઃખમય માર્ગ મૂકીને સુખને માર્ગે પ્રયાણ કરે છે. સારે એવા બૂધા પડેલ જન્માત્માને માર્ગ બતાવના માટે અનેક મહાપુરુષોએ સિદ્ધાંતો—પુસ્તકોદ્ધારો જ્ઞાન અર્પિ ઉપકાર કરેલ છે. તેમાં આ “શ્રી આત્મસાગિજી” નામા ગ્રંથ પંજુ એક છે. જેની અંદર જીવાત્મા પોતાનો માર્ગ કેમ સરળ કરી શકે ! અને તે માર્ગે પ્રવાણ કરતાં અનુક્રમે શોધનું મુખને મેળવી ફૂલફૂલ થઈ શકે, એની સરળ રીતે સીધી સડક બતાવેલ છે જે બતાવવામાં ઉપાધ્યાય મહારાજ શ્રી જ્ઞા(ના)નચંદ્રજી સ્વામીએ સમવનો તેમજ જ્ઞાનનો પલો સારો ઉપયોગ કરેલ છે.

આ શ્રી આત્મસાગિજીની અંદર પત્રથીયે કેમ ચાલું તે બતાવનાં પ્રથમ આત્મકમાં જે અનાદિ કાળથી અજ્ઞાન રૂપ કચરો સરેલ છે તેને શુદ્ધ કરવા માટે માર્ગાનુસારીનાં ૩૫ મુદ્દા બતાવેલ છે. જેમ કોઈ ડોક્ટર પોતાની પાસે આવેલ દરદીના દરીરમાં રહેલ કચરો દૂર કરેલ પહેલાં સુધારા આપે છે તેમ મ ગાનુસારી (એટલે શુદ્ધ માનસ અનુસરનાર—અથવા શુદ્ધ ન નાન બતાવનાર) ના મુદ્દા પ્રથમ થતા પછી જ અદ્વૈત રૂપે પત્રથીયે આપેલ છે. કારણ કે આ

જાનને પ્રકારની આકાંક્ષા રાખવી નહિ. કારણ-કદપવૃક્ષ સમાન. જૈનધર્મ પાંચીને કોણુ બાઉલ-બાવળને આહે ?

૩. વિતિગિચ્છા-તે ધર્મનાં ફલનો સંદેહ રાખવો. જેમ હું સામાયિક કરું છું તથા ઉપવાસાદિ તપશ્ચર્યા કરું છું તેનું ફલ મને મળશે કે નહિ ? અથવા મુનિનું મળથી મલીન શરીર જોઈ તેની બુગુપ્સા કરવી કે મુનિઓ પ્રાસુક જળથી સ્નાન કરે તો એમાં શો દોષ છે ? એમ જાનને પ્રકારે વિચિ-ક્તિસા ન કરવી.

૪. મિથ્યાત્વની પ્રશંસા-તેમાં બધાએ દર્શનોની પ્રશંસા કરવી તે સર્વ પ્રશંસા, અને અમુક દર્શન સાહે છે એમ કહેવું તે દેશ પ્રશંસા તે ન કરવી. તેમની પ્રશંસા કરવાથી અન્ય લોકો મિથ્યા માર્ગ તરફ ઢળી જાય અને મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ થાય.

૫. મિથ્યાદ્રષ્ટિ સંસ્તવ-મિથ્યાત્વીઓ સાથે પરિચય કરવાથી, તેનો આચાર જોવાથી તથા તેની વાતો સાંભળવાથી વસ્તુ તત્ત્વને નહિ જાણનારને સમક્ષિતથી બ્રાહ્મ યવાનો સંભવ રહે છે, માટે તેનો પરિચય કરવો નહિ. (વસ્તુ તત્ત્વના જાણ-પરિપક્વને તો મિથ્યાત્વના પરિચયથી પણ સમક્ષિતની હાની થવી નથી, પણ તેનું અનુકરણ બીજા કરે માટે તત્ત્વજ્ઞે પણ પ્રાયઃ પરિચય ન કરવો.) એ પાંચ દ્રવ્ય તજવાથી સમક્ષિત નિર્ભજ રહે છે.

આઠ પ્રભાવિકો કહે છે:-

૧ પ્રાવચનિક-જે કાલમાં જેટલાં સિદ્ધાંતો વિદ્યમાન હોય તે સર્વના અર્થના જે પાર ન હોય તે દેવર્ષિ ગણિ

માફક શાસનના ઉદ્યોત માટે ઉપયોગ કરે. અત્રે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં પાદલિખાચાર્યાદિના ઘણા દાખલાઓ છે.

૮. કવિ-જે જિનમતના રહસ્ય ગર્ભિત અત્યંત અદ્ભૂત અર્થવાલા તથા શ્રોતાને કર્ણામૃત જેવાં લાગે, અત્યંત ચમત્કાર ઉત્પન્ન કરે તેવાં ઠાવ્યો બનાવે તે કવિપ્રભાવિક કહેવાય. તે સિદ્ધસેન દિવાકરની પેઠે શાસનની પ્રભાવના કરે. માનતુંગાચાર્ય તથા હેમચંદ્રાચાર્યના ઠાવ્યો જોઇ અન્યદર્શનીઓ આજે પણ ચકિત થાય છે. આ આઠપ્રકારના પ્રભાવિકો જ્યારે હોય ત્યારે ધર્મની ઘણીજ પ્રભાવના થાય છે.

પાંચભૂપણ.

૧. કૌશલ્ય-આવશ્યકાદિ ક્રિયાને વિષે જેની કુશળતા હોય તથા દેવવંદન, ગુરુવંદનની વિધિમાં નિષ્ણાત હોય, વહી પચ્ચક્ષ્માણના સ્વરૂપને ધરાળર જાણી તે આચરતો હોય, અવિધિ દોષ ન લગાડે તે પહેલું ભૂપણ.

૨. તીર્થ સેવના-જેનાથી સંગ્રાર સાગર તરી શકાય તે તીર્થ કહેવાય. તે સ્થાવર ને જંગમ, એમ બન્ને પ્રકારના તીર્થની નિરંતર સેવના કરવી. ગીતાર્ય મુનિ જે જંગમ તીર્થ છે તેની સેવા કરવાથી ગ્રંથ-જલદી લાભ થાય છે.

૩. ભક્તિ-યથાયોગ્ય દેવગુરુની અંતરગ બહુમાનપૂર્વક ભક્તિ કરવી.

૪. સંયમતા દેવાદિક ચળાવવા આવે તો પણ નંથી ચક્રાપમાન ન થાય પણ અદ્વન્તઃ. કનદંર પ્રમુખ આવકની નં ન દદ રહે તે નિયન્તા

ધર્મની પ્રાપ્તિ કરાવવી તે. તેનાથી તેના ભાવ પ્રાપ્તિ-જ્ઞાન, દર્શનાદિ ગુણોના નાશનો અટકાવ થાય છે.

૫. આંસ્તિક્યતા-જીનેશ્વરેએ ભાંખ્યું છે તે સત્ય છે એમ જેની દૃઢ માન્યતા હોય તે-“તમેવ સત્યં નિર્સંકં જં જિજ્ઞેહિ પવેદીયં” ઇતિવચનાત્.

છ યતના:-

૧. વંદન-અન્યતીર્થીઓના શંકરાદિ દેવો તથા અન્ય-તીર્થીઓએ શ્રદ્ધા કરેલા “જિન-ચૈત્યને” પણ વંદન કે સ્તુતિ કરવી નહિ,

૨. નમન-અન્યતીર્થીઓના દેવાદિને શિર્ષ નમાવવું નહિ તથા પૂજા ન કરવી.

૩. દાન-ચરકાદિ તાપસોને પાત્રશુદ્ધિએ ગૌરવ ભક્તિ-પૂર્વક એકવાર અશનાદિ દાન ન દેવું. અનુકંપાથી દેવું.

૪. અનુપ્રદાન-તે વારંવાર દાન ન દેવું.

૫. આલાપ-તેઓને સ્નેહપૂર્વક કુશલવાર્તા ન પુછવી; કારણ તેથી મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ થાય છે.

૬. સંલાપ-વારંવાર તેની સાથે ભાષણ કરવું નહિ. આ છ પ્રકારની યતનાથી વ્યવહારની શુદ્ધિ થાય છે. પત્ની સમ-કિત મહીન થતું નથી. તેમાં પણ એકાંત નથી. અત્રે “ભગ-વતી ચતક બીજે ઉદેશે પ્રથમ પિંગલનિર્મય, ગૌતમસ્વામી વિગેરેના પણા દાખલાઓ છે તે સ્વયં વિચારવા

સમકિતનાં છ આગાર (છાંડી) કહે છે.

જેઓ અપવાદ માર્ગને દંડછતા નથી, એકાંત ઉત્સર્ગ-માર્ગમાં રહ્યા છે. અને ગમે તેવા ત્રયોગો ઉપદ્રા થાય તેપણુ જેઓ પર્નથી ચઢીત થતા નથી તેઓને આગરોની જરૂર

સમકિતની છ ભાવના કહે છે.

૧. મૂળ ભાવના—સમકિત એ સર્વજ્ઞ ભાષિત ધર્મવૃક્ષનું મૂળ છે. જો સમકિત રૂપ મૂળ ઉડું-નિશ્ચલ હોય તો જ પ્રતિ તરૂં મોક્ષ ફલને આપે. સમકિત વગરની જે ક્રિયા કરેછે અને મનમાં ગર્વ ધરે છે તે બીજારા અજ્ઞાનીની ક્રિયા નિરર્થક છે.

૨. દ્વારભાવના—સમકિત એ મોક્ષનગરનું દ્વાર છે. કેમકે સમકિત સિવાય મોક્ષ મલતો નથી.

૩. પ્રતિષ્ઠાન ભાવના—સમકિત એ ધર્મરૂપ પ્રાસાદની મજબૂત પીઠ (પાયો) છે. કારણ જો સમકિત રૂપ પાયો દ્રઢ હોય તો જ ધર્મરૂપ પ્રાસાદ ટકી શકે છે.

૪. નિધાનભાવના—સમકિત એ સમસ્ત જ્ઞાનાદિ ગુણોનો ભંડાર છે. તેના સિવાય છૂટા રત્ન સમાન અન્ય ગુણોને કષા-યાદિ ચોરો લૂંટી જાય છે.

૫. આધારભાવના—સમકિત એ સમઘમાદિ ગુણોનો પૃથ્વીની પેઠે આધાર છે. તે વિના સમઘમાદિ ગુણો ટકતા નથી.

૬. ભાજન ભાવના—સમકિત એ શુભશીલ રૂપ અમૃત-રસનું પાત્ર છે; કેમકે તેના વિના તે ધર્મ રૂપી અમૃત રહી શકતું નથી. આ પ્રમાણે નિરંતર ભાવવું. એ ૬૧ લેઈ અવ-હાર સમકિતના છે.

છ સ્થાનક કહે છે.

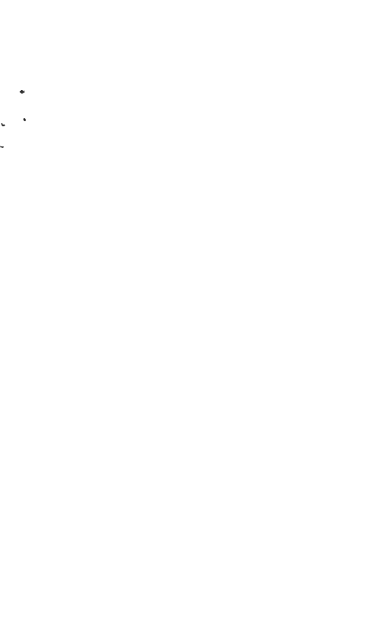
આ ઉપર તેંદો નિશ્ચયમાં છે જેમાં સમકિત સ્થિર થાય તે સ્થાનક

૧. જ્યારે હું કેટલાંક આવાક વિચારે જ્યારે જ્ઞાનને માનતા નથી પણ જ્યારે હું અને તે બંધન્ય નક્કી વડે અણાય છે હીર નીરની પેઠે વધારે પુનઃજન્મ અર્થાત્ યવં છે તે

થતો નથી. તે તો અવશ્ય લોગવવાં પડે છે. નિશ્ચયનયથા આત્મા પોતાનાજ ગુણનો ઉપયોગ કરે છે.

૫. મોક્ષ છે—પરમપદ છે—કર્મ બંધના હેતુઓનો અભાવ થવાથી અને સર્વ ઘાતી કર્મોનો ક્ષય થવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે તે મોક્ષ—પરમ પદ છે. તે અચલ, અનંત સુખના વાસનું સ્થાન છે, લોકાંત—ત્યાં તન, મનના અભાવથી આધિ, વ્યાધિ ને ઉપાધિ રહિત અત્યંત અવર્ણનીય સહજાનંદ, સાદિ અનંત છે.

૬ મોક્ષના ઉપાયો છે—જ્ઞાન અને સંયમ એ જ મોક્ષના ઉપાય છે. જો સહજ સ્વભાવે મોક્ષ મળતો હોય તો કારણની નિષ્ફલતા થાય. પણ કહ્યું છે કે “કારણ વિણ કારણ નહિ.” એ નિશ્ચય વચન. તેમાં જ્ઞાનનય કહે છે કે—જ્ઞાનથીજ મોક્ષ છે; કારણ જ્ઞાન વગરની ક્રિયા કરવાથી ઉલટી હાની થાય છે. જેમ રૂપું લેવાની ઇચ્છા કરનારને રૂપાનું જ્ઞાન ન હોવાથી તે રૂપાને બદલે જાંતિથી છિપને લે છે. વડી ભર્તાદિને ક્રિયા વેના પણ કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થઈ તે પણ જ્ઞાનના મહાત્મ્ય રેજ. તથા કેવલી જેવું ચારિત્ર્ય તો અભવ્ય પણ પાવે છે પણ તેની કદાપિ સિદ્ધિ યાતી નથી. વડી દ્રવ્યાનુયોગના જ્ઞાન વિના શેષ ત્રણ અનુયોગો નિરર્થક છે; માટે જ્ઞાન એજ મોક્ષનું કારણ છે. ત્યારે ક્રિયાનય કહે છે કે—ક્રિયાથીજ મોક્ષ મળે છે. ક્રિયા વગરનું શુદ્ધ જ્ઞાન નિરર્થક છે. કારણ ક્રિયા વિના જ્ઞાનથી કદાપિ સિદ્ધિ નથી. ભલે તારૂં હોય પણ જો જલમાં પેસી હાય, પગ, હવાવવા રૂપ ક્રિયા ન કરે, તો તે તરી શકે નહિ તથા અભવ્ય જીવ પણ નવ પૂર્વાનો અભ્યાસ કરી શકે છે વડી સિદ્ધાંતમા અક્રિયાવાદીને દૃષ્ટપાશિક કહ્યો છે ને ક્રિયાવાદીને શુદ્ધપાશિક કહ્યો છે વડી જેમ નષ્ટો

પર દેવ કરવો જોઈએ. નિચાણું (નિદાન) ન કરવું, પણ 'સિદ્ધા
સેદ્ધિ મમ દિસંતુ' એમ કહેતાં મોક્ષની માંગણી કરવી પડે
જ. એ સર્વ વ્યવહારનયે પૂર્વ અવસ્થામાં કરવા યોગ્ય છે.
એથી ઉત્તરોત્તર ગુણની વૃદ્ધિ થાય છે. નિશ્ચયનયે તે સર્વે
જ્યાં જ્યાં છે, પછી જ્યાં સુધી તે હદે પહોંચ્યા નથી ત્યાં સુધી
આલંબનો મૂકવાં નહિ, શુદ્ધ વ્યવહાર સદા રાખવો જોઈએ.

યતઃ-અરિહંતો મહાદેવો, જાવજીવં, સુસાહુણો ગુરુણો;
જિણપદ્મતંતત્તં, રથં સમ્મત્તં મપ ગદ્ધિઅં ॥ ૧ ॥
તથા:-નય મંગળમાર્ગેદિં, જો અપ્પા સાયવાય ભાવેણં;
જાણદ મોપ્પ સરુવં સમ્મહિદ્ધિય સો નેઓ ॥ ૨ ॥

જે આત્મા નય લંગ અને પ્રમાણે કરી સ્યાદાદ લાવથી
મોક્ષનું સ્વરૂપ જાણે તે સમ્યક્ દ્રષ્ટિ જાણવો (આ વિશિષ્ટ
સમક્રિતનું લક્ષણ છે). વધી દ્રવ્ય ગુણ અને પર્યાય વડે વસ્તુના
સ્વરૂપને સમજવું, સમજીને સ્વગુણને ગ્રહણ કરી પરગુણ
(પરલાવ) નો ત્યાગ કરવો. અનાદિકાલથી આત્મા પરલાવની
વાસનાથી બંધાએલો છે તેથી પરલાવનો કર્તા, લોકતા થયો
છે, પણ જ્ઞાની ગુરૂના મુખથી જિનવાણી મુધારસનું પાન કરી
પરલાવની વાસના છોડી આત્મા સ્વલાવનો કર્તા થાય ત્યારે
આત્માને બાધક રૂપકારક ચક્ર બદલી સાધક રૂપકારક ચક્ર
પ્રગટ થાય. ત્યારે આત્મા આત્મ સ્વરૂપ, ૧ કર્તા કહેવાય, ૨.
કાર્ય-તે આત્મસિદ્ધતા, ૩ કરણ તે ઉપાદાન. આત્માના
પરિણામની પ્રગુજના ૪, સપ્રદાન તે આત્માને આત્મ સંપ-
દાનું દાન (આત્મગુણની પ્રગટતા) દાતા આત્મા પાત્ર પણ
પોતેજ અને દાન પણ આત્મગુણનું એ ત્રિલાવની અલેદના
છે ૫ અપાદાન તે પરલાવનો ત્યાગ કરવો ૬ આધાર તે-

૧-અતિપરિણિત-તે એકાંત નિશ્ચય પક્ષનો આશ્રય નાર. વેદાંતાદિ અથવા જૈન લિંગી પણ વ્યવહારનો ત્યાગ ને નિશ્ચયને મુખ્ય માને છે તે અતિ પરિણિતી બાજુનો.

૨-અપરિણિતમતિ-તે કેવળ વ્યવહારમાં જ બંધાયેલા, ને આત્મ-સ્વરૂપનું જ્ઞાન નથી. તેવાને સ્યાદાદિ માર્ગ મળવી નિશ્ચયમાં દ્રષ્ટિ રખાવી શુદ્ધ વ્યવહારમાં પ્રવર્તવે. પણ જે અગીતાર્થ હોય તે માર્ગનો નાશ કરે. કદી તે ક્રિયા કરતો હોય તો પણ તે અબાજુ હોવાથી રહસ્ય સમજી શકે નહિ.

યત :

ચરણફરણખ્ખદાણા, સસમય પર સમય મુક્તવાવારા;

ચરણ કરણસ્સ સારં, નિચ્છય શુદ્ધં ન જાણંતિ. ॥૧॥

અર્થ:-ચરણ કરણ ક્રિયામાં પ્રધાન હોય પણ જો સ્વ સમય પર સમયના જ્ઞાન રહિત હોય તો તે ચરણ કરણના સારતત્ત્વને સમ્યક્ જાણતા નથી. વલી જે અગીતાર્થ હોય તેને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, સાવાદિ સ્વરૂપનું યદ્યર્થ જ્ઞાન ન હોય. વલી જે અગીતાર્થ હોય તે યદ્યર્થ રીતે દ્રવ્યના સ્વરૂપને ન જાણે; એટલે આ સચિત્ત છે, અચિત્ત છે કે મિથ્ય છે તે ન જાણે. તેમજ આ કદપનીય દ્રવ્ય છે કે અકદપનીય છે તે પણ ન જાણે. તથા આ દ્રવ્ય કેને હેવું, કે કેને ન હેવું તે સ્વરૂપને ન જાણે. તથા આ ક્ષેત્ર રૂડું છે કે રૂડું નથી તેને પણ ન જાણે (ઉપવક્ષણથી અમુક દેશમાં મુનિને અમુક કુલનો આહાર ન લેવાય કે અમુક વસ્તુ ન લેવાય તેનું સ્વરૂપ ન જાણે) એટલે અમુક દેશ મુનિને વિદ્યાર કરવા યોગ્ય છે કે અમુક દેશના મુનિએ ન જવું તે પણ અગીતાર્થ ન જાણે. વલી કાળના સ્વરૂપને પણ

કેવી રીતે જિન માર્ગને વિષે પ્રવર્તાવી શકે ? અર્થાત્
 ઈવી શકે. અગીતાર્થવિચારે જે હું ગમ્મને પણ ચલાવું,
 ત્રી પાસે રહેતાં તો શુભ હોય તે પણ આલ્યા જાય.
 ના મચ્છો મોટા મચ્છને ગળી જાય તેમ ત્યાં ધીંગા,
 ધાય પણ માર્ગની રીત ન રહે.

હી અગીતાર્થ પાપ કર્યા વિના પણ જીન પુરૂષને
 ત આપે છે. અથવા થોડું પાપ કર્યું હોય તેનું
 ત ધણું આપે છે જેથી મોટી આશાતના કરે છે.
 ના એટલે જિનાજાનો લંગ” અને તેનો વિપાક
 રમ્મમણ છે. માટે જે ગીતાર્થ શુદ્ધ ન મલે તો
 વેચરવું, પણ અગીતાર્થનો સંગ ન કરવો. આ કાલમાં
 વેચરવાની પ્રભુની આજ્ઞા નથી, માટે ગીતાર્થની તપાસ
 ૧ સંગે રહેવું. ગીતાર્થ પાસે વસવાથી વિનયાદિ
 હિ અને જ્ઞાનાદિની પ્રાપ્તિ થાય.

યત :

ગય વિદ્યારો, યીઓર્ગીયત્થ નિસ્સિઓ મણિઓ,
 લ્ય વિદ્યારો, નાણુપ્પાઓજિજંદેદિ. ॥ ૨ ॥

ર્થ:—એક ગીતાર્થનો વિહાર, બીજો ગીતાર્થની નિદ્રાએ
 વિચરે તેનો વિહાર : એ જે વિહારની આજ્ઞા છે પણ
 હાર પ્રભુએ કહ્યો નથી કારણ કે—એકાકીને સ્ત્રી, ધ્યાન,
 મ આપે વહી જિજ્ઞાસી શુદ્ધિ ન થાય મહામતનું
 ૧ થાય અને મતિ કમ્પનાએ કરી ખોટાં અવલબન
 રે, તેને હિત શિખાનણ દેનાર કોઈ ન હોવાથી તે
 ને

યવુક્તં દશચૈકાલિકે ગાથા:-

પિંડં સિજ્જં ચ વત્થં ચ, ચડત્થંપાય મેવય:

અકપ્પિયં ન રુચ્છિજ્ઞા, પડિગાદિજ કપ્પીયં ॥ ૧ ॥

અર્થ:-૧. આહાર, ૨ શય્યા, ૩. વસ્ત્ર, ૪. પાત્ર, અકલ્પનીય લેવા નહિ, પણ કલ્પનીય લેવા. તેમાં પણ એકાંત નથી.

યદુક્તં સુયગદાંગે દ્વિતીયધુતસ્કંધે, પંચમાધ્યયને-

અદ્વાગદાઈં મુંજંતિ, અન્નમન્ને સ કમ્મુણા;

ઉવલિત્તંચિયાણિજ્ઞા, અણુવ લિસેતિ ચા પુણો. ૧

પતેદિં દોદિં ઠાણેદિં, વવહારો ન વિજ્ઞર.

પતેદિં દોદિં ઠાણેદિં, અણાયારં તુ જાણવ. ૨

અર્થ:-આધાકર્મી આહાર કરતાં સાધુને દેખીને એમ પણ ન કહેવું કે આ કર્મથી લેપાય છે. તેમ એમ પણ ન કહેવું કે આ કર્મથી લેપાતો નથી. એમ એકાંતે ન કહેવું. કારણ કે આ બે સ્થાનકે હ્રદયસ્થનો વ્યવહાર પહોંચી શકે નહિ. માટે એકાંતે કહેવું તે અનાચાર છે. કારણ નિશ્ચયનય તે પરિણામગ્રાહી છે. નિશ્ચયનયે પરિણામ એજ કર્મબંધનું કારણ છે. “વિશેષ ટીકાથી જોવું.” કહ્યું છે કે “મન પવ મનુષ્યાણાં, કારણં યંચ મોક્ષયો:” માટે ચિત્તની પરિણિતી નિર્ભેગ રાખવી. તે ચિત્તના આઠ દોષો ટાલવા. ચતુર્દશ પોદશકમાં ચિત્તના લેહો આ પ્રમાણે બતાવ્યા છે:-

૧. ખેદ, ૨. ઉદ્વેગ, ૩. દોષ, ૪. ઉત્થાન, ૫. પ્રાંતિ, ૬. અન્યમૂહ, ૭. રોગ, ૮. આસંગ. એ આઠ દોષો જરૂર ટાલવા હવે વિસ્તારથી એ દોષોનું વર્ણન કરે છે.

૧. ખેદ-જેમ પંચે ચાલતાં યાત્રી બાપ તેમ ખેદદોષ કરી ક્રિયામાં મનની હલતા રહે નહિ તેન ખેદનામાં પાણી મુખ્ય હેતુ છે તેમ ક્રિયામાં મનની અસામતા મુખ્ય છે

એટલે એક જન્મ ભૂમિ, બીજી દીક્ષા ભૂમિ અને ત્રીજી
વેહાર ભૂમિને છોડીને સમકિત સહિત સુધાવકપણું ગ્રહણ
કર. તે સાફ છે પણ સાધુપણાના ગુણ સિવાય વેશ ધારણ
કરવો તે સાફ નથી.

બ્રાંતિ-વસ્તુ અન્ય હોય તેને અન્ય રૂપે જાણે. જેમ
છીપને બ્રાંતિથી રજત (રૂપું) જાણે. તદ્વત્ જમથી વસ્તુ સાંભળે
નહિ. જે મેં ધર્મકૃત્ય કર્યું અથવા નથી કર્યું, અથવા મેં
અમુક સૂત્ર પાઠનો ઉચ્ચાર કર્યો કે નથી કર્યો ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ
જમ ધાય તે દોષથી જો કે શુભ ક્રિયા કરે છે તો પણ તેનું
ઇદ કુળ ન થાય.

૬-અન્યમૂઢ-જે ક્રિયા કરે છે તેને અવગણી-તેનો
અનાદર કરીને બીજી ક્રિયામાં હર્ષ કરે એટલે શુદ્ધવંદન
કરતો હોય ને સામાયિકમાં હર્ષ કરે તેને વાંચિત અર્થમાં
અંગારાનો વરસાદ વરસે એટલે જે ક્રિયા કરતો હોય તેમાં
અનાદર ધર્યો તે સર્વ દોષોનું મૂળ છે.

૭-રોગ-તે પીડા સ્વરૂપ અથવા ભંગ સ્વરૂપ છે.
એટલે સમજણ વિના અશુદ્ધ ક્રિયા કરે ને શુદ્ધ ક્રિયાનો
ઉછેદ કરે ત્યારે શુદ્ધ ક્રિયાને પીડા ધર્ષ. અથવા શુદ્ધ
ક્રિયાનો ભંગ ધર્યો, એટલે શુદ્ધ ક્રિયાના વિનાશથી અશુદ્ધ
ક્રિયા ફલવતી ન થાય વંધ્યા જાય.

૮-આચર-જે ક્રિયા કરતો હોય તેમાં આજ ક્રિયા
સારી છે એવો જે રગ એટલે તે જ ક્રિયામાં બંધાઈ જાય;
યદ્યપિ તે અનુષ્ઠાન શાસ્ત્રોક્ત છે તો પણ તેમાં જ જે આચર
છે તે દોષરૂપ છે હા! તે જ ગુણન્યાને તે પ્રાણી દી રહે
પણ આગલે ગુણન્યાને વધે નહિ જેન ગૌતમ સ્વામીને

ખીજી આવૃત્તિ વિષે જે બોલ.

આંગણી દોઢેક વર્ષ પહેલાં 'આગમ સારિણી' નામક તત્વ-જ્ઞાનના આ અમૂલ્ય પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ કાંઝાકરા નિવાસી ભાઈ જગવાંનજી દાથીભાઈ તરફથી પ્રગટ કરવામાં આવેલી; તેનો ખપી છવોમાં તરત જ પ્રચાર થઈ જવાથી, અને ઉપરા ઉપરી આ પુસ્તકની માંગણી થતી હોવાથી, છઠ્ઠામું ભાઈ-બહેનોના લાભાર્થે અમે ખીજી આવૃત્તિ પ્રગટ કરવા ભાવ્યસાળી થયા છીએ એ આનંદનો વિષય છે.

પ્રસ્તુત આગમસારિણી ગ્રંથમાં મોક્ષ માર્ગ સાધવાના ચાર પદ્ધતીયા ઉપર ઉપાધ્યાય મદારાજશ્રી જ્ઞાનચંદ્રજી સ્વામીએ ધ્યેા શ્રમ લઈને ખૂબ સુંદર વિવેચન કર્યું છે. તેમાં પ્રથમ માર્ગાનુસારીના ૩૫ બોલ, બીજામાં સમ્યક્ત્વ, ત્રીજામાં દેશવૃત્તિ અને ચોથામાં સર્વવૃત્તિ આરાધવાની વિધિ, વિધાન સહિત વર્ણવવામાં આવી છે. તેનું રહસ્ય વાચકો આ ગ્રંથ મનનપૂર્વક સાદાંત વાંચી જવાથી જાણી શકશે. કારણ કે આ ઉપયોગી પુસ્તકમાંનું સર્વશુદ્ધ લખાણ મધ્યસ્થ દૃષ્ટિએ, સ્વાદવાદ સેલીએ અને પક્ષપાત રહિત કેવળ જલ્પ છવોના પ્રેમાર્થે લખાયેલું છે.

તત્ત્વ છઠ્ઠામું આ પુસ્તકનો વધુમાં વધુ લાભ થયે અને આત્મકલ્યાણ કરે એ જ માત્ર હેતુ.

આ સાથે ખૂસીનું શુદ્ધિપત્રક પણ મુકવામાં આવ્યું છે. જેમાં રહી જવા પામેલી જૂલો ધણા પરિશ્રમે સુધારવામાં આવી છે; છતાં દૃષ્ટિ દોષ કે પ્રેસ દોષને અંતે મોઢાં જૂલ રહેવા પામી દોષ તો વિદ્વાન લોકો ને સુધારીને વાંચવી અને બને તો અમને સૂચના હખવી, તેમજ પ્રથમ આવૃત્તિના જે ભૂલભૂલ છે તે જેની પાતે દોષ તે સુધારીને અમને કિ બહુના!

૨૨૭, ૫મી |

હી જાન્યાર

૧૯૪૩-૪૪ |

શાહ કામરૂપી કેરાવજી

હોય. ૨. રૂપનો નિધાન હોય. ૩. સૌમ્ય હોય. ૪. લોકપ્રિય-
 લોકને પ્રશંસવા યોગ્ય. ૫. અકૂર-કિલ્લટ ચિત્તવાલો ન હોય. ૬.
 પાપ ભીરૂ હોય. ૭. અશઠ-માયા રહિત હોય. ૮. સુદાક્ષિણ્ય
 ગુણવાળો હોય. ૯. લક્ષ્મણ-અકાર્ય કરતાં લાગે. ૧૦. દયાળુ-
 પ્રાણીમાત્ર પર અનુકંપાવાલો. ૧૧ સૌમ્યદૃષ્ટિ તે યથાર્થ વિચારની
 દૃષ્ટિવાલો અને મધ્યસ્થ તે રાગદ્વેષ રહિત, એ એકજ ગુણ
 છે. ૧૨. ગુણરાગી-તે ગુણીજનનો પક્ષપાતી હોય. ૧૩. સત્ય-
 કથક-સદ્વી સત્ય ધર્મ કથાનો કરનાર હોય. ૧૪ સદાચારી-
 જેનો આચાર ઉચ્ચ કોટીનો હોય-શુદ્ધ હોય. ૧૫. દીર્ઘદર્શી-
 જે લવિષ્ય કાળનો વિચાર કરી કાર્યનો કરનાર હોય. ૧૬.
 વિશેષજ્ઞ-પક્ષપાત રહિત ગુણ દોષનો જાણ. ૧૭. વૃદ્ધાનુગત-
 પરિણિતમતિવાલા જ્ઞાની પુરૂષોની સેવાનો કરનાર હોય. ૧૮.
 વિનયવંત-તે ગુણધિકનો વિનય કરે. ૧૯. કૃતજ્ઞ-કર્યા ગુણનો
 જાણ હોય. ૨૦. નિઃપૃહપણે પદોપકાર કરે-દાક્ષિણ્ય ગુણ તે
 ખીજાએ પ્રાર્થના કરી હોય તો તેનો ઉપકાર કરે પરહિત-
 કારી-પ્રાર્થના સિવાય પણ સહજ સ્વભાવે ઉપકાર કરે. ૨૧.
 લબ્ધ લક્ષ્ય તે પામેલ નિશાનની. જેમ ધર્માનુષ્ઠાન વ્યવહારનું
 લક્ષ હોય તે મુશિક્ષણીય હોય.

એ એકવીશ ગુણ સંક્ષેપથી કહ્યા.

હવે વિસ્તારથી ૨૧ ગુણ કહે છે.

૧. જેનું મન અતિશય ગભીર હોય. ઉદાર સ્વભાવવાલો
 હોય, તુચ્છ ન હોય તેને અદ્યુક્ત કહીએ કારણ જે ઉતાવળો
 મનુષ્ય હોય તે પોતાને તથા પરને ઉપકાર કરી ન શકે
 ૨. વડી ઉત્તમ સંપત્તિ વાલો હોય રૂપનો નિધાન

૬. આલોક તંથા પરલોકના પાપથી બીડિ, તથા અંપ-
યશથી બીડિ, તેને લીડ કહીએ. તે પુરૂષ ધર્મનો અધિકારી
જાણવો.

૭. જે પુરૂષ માયાવી ન હોય તે બીજાને ઠગે નહિ;
ત્યારે લોકમાં તે દીર્ઘિ પામે, અને લોક તેનો વિશ્વાસ કરે
તથા પોતાના ચિત્તને રંજન કરે અને બીજાના ચિત્ત રીજવવા
માટે ધર્મનો ઉદય કરે અર્થાત્ અશઠપણે એટલે ઠહાપણથી
ધર્માનુષ્ઠાન કરે.

૮. જે પોતાનું કાર્ય છોડીને પણ પારકાને ઉપકાર કરે
તે પણ પોતાના તથા પરના આત્માને હિતકારક હોય તે કરે;
પણ પાપ હેતુએ ન પ્રવર્તે તે સુદાક્ષણ્ય નામા આઠમો ગુણ
કહીએ. તે સર્વ લોકને ઉપાદેય હોય. આદેય વાક્યવાલો
અવધારમાં હોય.

૯. જે લક્ષ્મણ ગુણવાલો હોય તે અંગીકાર કરેલું
ધર્મનું કાર્ય મૂકે નહિ. સ્વપ્રતિજ્ઞા (લીધેલાં વ્રતનિયમો) નિર્વાહે.
એટલે અંગીકાર કરેલ કાર્યને-લીધેલ નિયમને ગમે તેવાં કષ્ટો
આવે છતાં પ્રાણાંતે પણ મૂકે નહિ. અકાર્ય ન કરે.

૧૦. દયાળુ હોય. તે દયામૂલ ધર્મની લાજ વધારે
દાપિ દયામૂલ ધર્મને લોપ નહિ. એટલે પ્રાણાંતે પણ
ડિંચા ન કરે.

૧૧. મધ્યસ્થ સૌમ્યદષ્ટિ વાલો જે હોય તે કોઈ દ્યન
ઉપર પ્રસપાત ન કરે. તેમ હંપ પણ ન કરે તે પુરૂષ ધર્મના
ધર્મને યથાર્થપણે જાણે. એટલે મદગુણ. નિર્ગુણ. બદુ. મુણ,
અપગુણ તથા સર્વ પાપથી નિર્ધીન જે ધર્મ તેને કનક

હોય. ઉપસક્ષણથી તેમાં લાલ ધણો ને અદ્યકલેષ હોય. ધણું લોકોને પ્રશંસનીય હોય.

૧૬. જે વિશેષર ગુણવાળો હોય તે, વસ્તુના ગુણદોષોનો જાણ હોય. પક્ષપાત રહિત હોય. કારણ પક્ષપાતિ જે હોય છે તે, ગુણમાં દોષ જૂએ અને દોષમાં ગુણ જૂએ. પણ વિશેષર તો ગુણનો શ્રદ્ધા કરનાર હોય. ગુણનો ધરનાર હોય.

૧૭. વૃદ્ધાનુગત ગુણવાળો જે હોય તે વૃદ્ધ પુરૂષો, જ્ઞાન-વૃદ્ધની સેવા કરનાર હોય. અને તે વૃદ્ધ પુરૂષોની સંગતથી તે પરિપક્વ બુદ્ધિવાળો થાય. જેથી પાપાચારમાં પ્રવર્તે નહિ.

૧૮. વિનયવંત પુરૂષ નિઃસ્વે જ્ઞાનાદિની શુદ્ધિ કરે, કારણ કે સર્વ જ્ઞાનાદિ ગુણનું તથા મોક્ષનું મૂળ તે વિનય છે.

યતઃ ગાથા :-

વિળમો સચ્ચગુણાણં, મૂલં સન્નાણં દંસણાણં;
મુમ્મલ્સપતેમૂલં, સેણવિળિમો રહ પસત્યો. ૧

૧૯. કૃતરા ગુણવાળો, બીજાને ગુણ તથા ધર્મમાં જોડે. પર્મગુરુ ઉપર ધણો આદર કરે અને જેની બુદ્ધિ તત્ત્વ ગૃહણની હોય તે કૃતરા જાણવો.

૨૦. પરહિતકારી-જે પુરૂષ હોય, તે બીજાને ધર્મમાં જોડે, કારણકે પોતે ગીતાર્થ (પંડિત) છે. જે અગીતાર્થ હોય તે બીજાને હિત કરવા આડે તો પણ અહિતજ કરે. પણ જે પર્મમાર્ગનો જાણ હોય તેજ હિત કરે.

૨૧. લગ્ન લક્ષ નામા ૨૧મો ગુણ-જે યોગ કાલમાં આગમાદિ મુખે બળી શકે તથા વિના પ્રયાનં સમસ્ત મુખ

કરનાર હોય એટલે ત્રિવિધ ગુણવંત હોય. ૪ જેનો વ્યવહાર સરલ હોય પણ કપટ-પ્રપંચ નહિ. ૫. હંમેશાં ગુરૂદેવની સેવા કરનાર હોય. ૬ આગમના અર્થોને જાણતો હોય, એ ૭ લક્ષણો જેમાં હોય તેને પ્રત્યક્ષ ભાવશ્રાવક કહીએ.

હવે વિશેષ અર્થ કહે છે.

ઉપરોક્ત ૭ લક્ષણોમાંથી પ્રથમ કૃતમતકર્મા લક્ષણના ચાર ભેદ છે.

૧. શ્રવણ. ૨. જાણણા. ૩ ગ્રહણ ૪ પરિસેવા.

અર્થ:-૧ શ્રવણ એટલે સાંભળવું. ૨ જાણણા એટલે જાણવું. ૩ ગ્રહણ એટલે વિસ્તારપણે અંગીકાર કરે. ૪. પરિસેવા એટલે સમ્યક્ પાલવું. એ સામાન્યાર્થ.

એ ચારના વિશેષાર્થ:-

૧. શ્રવણ તે-અહીંયા જહુમાન કહ્યું પણ વિનય તથા જહુમાન જન્ને સહિત ગીતાર્થ ગુરૂ પાસેથી સિદ્ધાન્ત સાંભલે તેની ચોભંગી કહે છે-

૧. કોઈકે પૂર્તમાં જાણ વંદનાદિ વિનય હોય, પણ ભારે-કર્મો હોવાથી અંતરંગ પ્રીતિ-જહુમાન ન હોય.

૨. કોઈકમાં અંતરંગ જહુમાન હોય પણ પોતે જ્ઞાનાદિ કારણથી અશક્ત હોવાથી વંદનાદિ ન કરી શકે તેથી વિનય ન દેખાય.

૩. કોઈક આસન સિદ્ધિ યા જીવમાં જાણ વિનય તથા અંતરંગ જહુમાન જન્ને હોય.

૪. કોઈકે આકરા પાપ કર્મો જીવમાં વિનય તથા જહુમાન એક પણ ન હોય એ શ્રવણનો અર્થ કહ્યો.

૩. દેનાર અંતણ અને લેનાર નંણ, એ ત્રીજે ભાંગે પણ કોઈક અપેક્ષાએ શુદ્ધ છે. એટલે લેનાર નંણ હોવાથી પોતે સમજીને લીએ, પણ વડિલાદિક પાસેથી સાક્ષીરૂપ માત્ર અહણ કરે, એ ભાંગે કારણિક છે.

૪. દેનાર અને લેનાર બન્ને અંતણ, એ ભાંગે અશુદ્ધ છે. અહીંયાં આણંદાદિક શ્રાવકે જેમ પ્રભુ પાસેથી મત અહણ કર્યા તેમ અહણ કરે. તેના બે લેદ. ૧. ઇત્વર તે ચોમાસા પ્રમુખના અમુક કાલના. ૨. યાવત્ કથીક તે જીવજીવના.

હવે મૂળ ૪ થો લેદ-પરિસેવા-તે સમ્યક્રીતે પાળે. તથા ઉપસંગોદિક આવે તે કામદેવ શ્રાવકની પરે સહન કરે પણ મતને વિરાધે નહિ. એ કૃત મતકર્મના ચારે લેદ (લક્ષણ) કહ્યા. એ ભાવશ્રાવકનો પહેલો લક્ષણ થયો.

હવે શીલમત નામા લક્ષણનાં ૬ લેદ કહે છે:-

૧. આયતન-એટલે જ્યાં સાધર્મિક ઘણાં મહે તે સ્થાનકને સેવે પણ ભીલની પદલી પ્રમુખને સેવે નહિ.

૨. પારકા ઘરમાં પ્રવેશ ન કરે; કેમકે કાંઈક વસ્તુ જોવાય તો તેના ઉપર શંકા આવે. માટે વિના કારણે કોઈના ઘરમાં પેસે નહિ. કારણ પ્રસંગે જવું પડે તેની જુદી વાત છે. તે પણ સ્ત્રીયાદિ એકલી ઘરમાં હોય તો વિવેક સહિત પ્રવેશ કરે.

૩. ઉદ્દલ વેશ ન પહેરે-જેથી ઉદ્દલ કે 'ડાલીઓ' કે ખરાબ માણસની ગળત્રીમાં ગળાય તેવો વેશ ન પહેરે પણ અર્થાદા વાલો અને સાદો પહેરે.

૪. જેથી રાગદ્રેષની પરિણતિ વધે એવા વિકાન્ના વચ્ચેના ભોલે નહિ પારકી નિંદા ન કરે તેમજ કોઈનું મન દુ ખાય

•

•

•

•

યથા દશાધિકારિક સૂત્રે:—

તદેવ કાળે કાળેતિ, પિંડગં પિંડગે તિયા। રૂતિ.

કાણાને કાણું ન કહેવું. નપુંશકને નપુંશક ન કહેવું,
તેમ યાવત જે નામથી સામાને દુઃખ ઉપજે તેવાં કઠીન
વાક્યો ન કહેવા. ઇતિશીલવ્રતનામા બીજો લક્ષણ પૂર્ણ થયો.
હવે ભાવધ્રાવકનો ત્રીજો લક્ષણ કહે છે.

ચોપાદ

ઉદમ કરે સદા સન્નજાય, કરણ વિનયમાં સર્વ ઉપાય;
અનલિનિવેશી રૂચી છૂનઆણ, ધરે પંચગુણ એક પ્રમાણ. ૧
ગુણવ્રત નામા ત્રીજા લક્ષણના પાંચ ગુણ વખાણે છે.
યદ્યપિ તેમાં ઔદાર્ય, ગાંભિર્યાદિઅનેક બીજા ગુણો છે તથાપિ
અત્રે ગીતાર્થીઓએ પાંચ ગુણો કહ્યા છે. અને એકેકા લેદનાં
બીજાં પણ લેદો છો તે પણ અત્રે ગતાવેલ છે.

૧. સન્નજાયમાં સદા ઉદમ કરે. તેનાં પાંચ લેદ કહે છે:—

૧. વાચના એટલે શાસ્ત્ર લણવું.

૨. પૃચ્છા—એટલે સંશય પડ્યે ગુર્વાદિને પૂછવું.

૩. પરાવર્તના—તે વિસરી જવાય માટે તેનું પરાવર્તન
(ફિરવવું) કરવું.

૪. અનુપ્રેક્ષા—તેના અર્થનો વિચાર કરવો.

૫. ધર્મકથા કહેવી. એ પાંચ પ્રકારની સન્નજાય
દશેમાં કરે.

૨. કરણ—એટલે અનુદાન, નવકારસી પ્રમુખ પચ્ચક્રણાણ
તથા સામાયિકાદિ ક્રિયા કરે.

૩. ગુર્વાદિક આપે ત્યારે ઉકણ, સામા જવું. વદનાદિ
કરવું તેમાં સવથા પ્રકારે વિનય કરવાને ૧૫૨ રહે

ત્રીજા લક્ષણનો ત્રીજો ગુણ.

૩. ગુણનિધાન પુરૂષનો વિનય કરે. તે આવે ત્યારે ઉભો થાય, સન્મુખ જાય, મસ્તકે અંજલી કરે. “હાથ જોડે” આસન આપે, ગુરુ જશે ત્યારે તેની સેવા કરે, જાય ત્યારે પોલાવા જાય, ઇત્યાદિ વિનય કરે. તે વિનિત શિષ્યો ઉપર ગુરુનો પણ આદર વધે. જેથી ગુરુ તેને શાસ્ત્રની આમ્ના-યાદિ આપે.

૪. જે અનભિનિવેશી-કદાચક રહિત હોય, ગીતાર્થી પુરૂષોએ જે કહ્યું છે તે યથાર્થ માને તથા ગીતાર્થી પાસેથીજ ઉપદેશ સાંભળે.

૫. શ્રદ્ધાપૂર્વક સાંભળવાને આહે. ઉપલક્ષણથી ઇચ્છા-પૂર્વક અનુષ્ઠાન કરે. એવી શ્રદ્ધા વિના સમ્યક્ત્વની શુદ્ધિ ન હોય. એ સમ્યક્ત્વનો મોટો હર્ષ છે. ભાવશ્રાવકનો એ ત્રીજો લક્ષણ થયો.

૪ થો ઝડબુ વ્યવહારનામા લક્ષણ, તેના ચાર ભેદ છે.

૧. યથાર્થ કથન-તે પરને ઠગવા માટે ધર્મને અધર્મ ન કહે તેમ અધર્મને ધર્મ ન કહે. કથવિક્રય, વ્યવહારમાં લેવડદેવડમાં જૂઠું ન જોડે. તથા વ્યવહાર માટે રાજ્ય દરબારે પણ ખોટી સાક્ષી ન પૂરે. તથા ધર્મની હાંસી ધાય તેવું વચન ન જોડે.

૨. અવચક ક્રિયા તે બીજાને કદ ઉપર, હેતુનાય (દયાય) તેવી ક્રિયા ન કે ચારી વસ્તુના પાતળ વસ્તુ કે વીન ન આવે તથા ત્રાજવ્ય પ્રમુખના કે તોડ ના પાન દેવાની દેશાનુ આપણ કે વધારે કોણ તેમ કે નહિ વચન દેવાની

2

•

કાલે તે સુકાંગ, દુઃકાંગાદિ, પ્રમુખ શબ્દે દ્રવ્ય સુલભ; દુર્લ-
ભાદિ... ભાવ શબ્દથી, રોગી, નિરોગી વગેરે તે સર્વેને પોતાં-
પોતાની હદે જાણે. ગીતાર્થનો સર્વ વ્યવહાર પોતે જાણે,
એટલે ઉત્સર્ગ, અપવાદાદિનાં જાણુ ગીતાર્થ પુરૂષે જે વ્યવહાર
આચર્યો હોય તેને પોતાની મતિ કલ્પનાએ દ્રવ્ય આપે નહિ,
પણ પોતે અંગીકાર કરે તેને પ્રવચન કુશળ કહીયે. તે ઉદાર
કહેતાં પ્રધાન છે; એ ભાવશ્રાવકનાં લક્ષણ કહ્યાં. એ છ
પ્રકારના લિંગ તે ક્રિયા થકી જાણાયા. જેમ પૂમ્મથી અગ્નિ
જાણાયા તેની પેઠે જાણવું. એ વિધિ પ્રમાણે જે શ્રાવક
આચરે તે, મુખને વરે. એ ક્રિયાગત છ લિંગ ભાવશ્રાવ-
કના કહ્યાં.

અહિં શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે કે—એટલાજ લેઈ છે કે વધારે
લેઈ છે? ગુરુ ઉત્તર આપે છે:—

કે ૧૭ પ્રકારનાં ભાવગત લિંગ ભાવશ્રાવકનાં કહે છે.

૧. સ્ત્રી ચપળ ચિત્તવાલી છે એટલે અન્ય-અન્ય પુરુ-
ષની ઇચ્છા કરનાર છે. વત્તી નરકની મોટી વાટ છે તે વાત
કાંઈ જોતી નથી. એમ જાણીને તેનો ત્યાગ કરે.

“સ્ત્રીને ચપળ ચિત્તવાલી વિગેરે જે દ્રવ્યો જાતાવ્યા
છે તે સ્ત્રી વેદનો જાંઘ માયા તથા મિથ્યાન્વ ધાય છે વત્તી
સ્ત્રી હોય તો પરિવ્રજની વૃદ્ધિ ધાય છે માટે સર્વ અનર્થનું
મૂળ સ્ત્રી છે. જાપીએ સ્ત્રીઓ ખનાવ નથી પણ આ ઉપદેશ
જાણ્ય છે. કારણ કે અનંત સ્ત્રીઓ માણે ગઈ છે, જાય
છે અને જશે

કાલં તે સુકાંજ, દુઃકાંજાદિ, પ્રમુખા શબ્દે દ્રવ્ય સુલભાં દુર્લભાદિ. ભાવં શબ્દથી; રોગી, નિરોગી વગેરે તે સર્વેને પોતાં પોતાની કહે. જાણે. ગીતાર્થનો સર્વ અવકાર પોતે જાણે, એટલે ઉત્સર્ગ, અપવાદાદિનાં જાણે ગીતાર્થ પુરૂષે જે અવકાર આચર્યો હોય તેને પોતાની મતિ કંઠપનાએ દ્રવ્ય આપે નહિ, પણ પોતે અંગીકાર કરે તેને પ્રવચન કુશળ કહીયે. તે ઉદાર કહેતાં પ્રધાન છે, એ ભાવશ્રાવકનાં લક્ષણ કહ્યા. એ છ પ્રકારના લિંગ તે ક્રિયા થકી જાણણાય. જેમ ધૂમ્રથી અગ્નિ જાણણાય તેની પેઠે જાણવું. એ વિધિ પ્રમાણે જે શ્રાવક આચરે તે, મુખને વરે, એ ક્રિયાગત છ લિંગ ભાવશ્રાવકના કહ્યા.

અહિં શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે કે-એટલાજ લેઈ છે કે વધારે લેઈ છે? શુરે ઉત્તર આપે છે:—

જે ૧૭ પ્રકારનાં ભાવગત લિંગ ભાવશ્રાવકનાં કહે છે.

૧. સ્ત્રી ચપજ ચિત્તવાલી છે એટલે અન્ય-અન્ય પુરૂષની ઇચ્છા કરનાર છે. વડી નરકની મોટી વાટ છે તે વાત કાંઈ જોતી નથી. એમ જાણીને તેનો ત્યાગ કરે.

“સ્ત્રીને ચપજ ચિત્તવાલી વિગેરે જે દ્રવ્યો જાતાવ્યા છે તે સ્ત્રી વેદનો જાંઘ માયા તથા મિથ્યાત્વ થાય છે. વડી સ્ત્રી હોય તો પરિશદની વૃદ્ધિ થાય છે માટે સર્વ અનર્થનું મૂળ સ્ત્રી છે. જાંઘીએ સ્ત્રીઓ જાગણ નથી પણ આ ઉપદેશ જાણ છે. કારણ કે અનંત સ્ત્રીઓ માફે ગઈ છે, જાય છે અને જશે.”

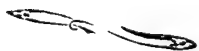
તેવા આરંભનાં કાર્યો “પટં કર્માદિ” નો ત્યાગ કરે. અને
 ક્ષયિત્ કરવાં પડે તો પણ સયોદ્ધ પણે કરે, પણ નિઃશોક-
 પણે ન કરે. યદ્યપિ ન છુટકે. તેને કિંચિત્ આરંભ કરવો પડે
 તો પણ તે નિરારંભીજન જે મુનિરાજ તેનો અત્યંત રાગી
 હોય એટલે ધન્ય છે. મુનિરાજને જે સર્વ આરંભના ત્યાગી
 છે. હું ક્યારે એહનો ત્યાગ કરીશ એમ ધ્યાવે. તે છઠ્ઠા-
 શુભનો સંભોગી યાય.

૭. સાતમો ગેહ નામા શુભ કહે છે—તે શુભને પ્રાપ્ત
 થએલો પ્રાણી ગૃહસ્થાવાસને પાશ એટલે જંઘન સમાન માને.
 જેમ પક્ષી પાશમાં પડ્યો ઉડી ન શકે અને પોતાના આત્માને
 દુઃખી માને, તેમ માતાપિતાદિકના સંજંઘથી દીક્ષા ન લઈ
 શકે તો પણ સંસારમાં રહ્યો થકો મોહ છૂતવાનો અભ્યાસ
 કરે એટલે જેમ જંબૂસ્વામીના છવ શિવકુમારે જાર વર્ષ
 સુધી સંસારમાં પણ તિવ્ર તપશ્ચર્યા કરી. તેમ તદ્દન નિર્મોહ-
 પણે ગૃહવાસમાં રહે. એ સાતમો શુભ ધરે.

૮. આઠમા દર્શન શુભવાલો પ્રાણી, જેનાથી સમક્ષિતને
 માથે હોય તે શુર, ધર્માચાર્યની ભક્તિ બહુ બાંતે કરે.
 અને પોતાની શક્તિ ધ્રુવામાં ફેરવે. એટલે આસ્તિક ભાવ
 સહિત નિરતિચાર દર્શનને ધરતો પોતાની શક્તિએ પ્રભાવના
 કરે તથા યોગાન કરે. એમ સમક્ષિની નિર્મલતા કરે
 એ ૮ મો શુભ.

૯. લોકસંજ્ઞા ત્યાગ—લોક મંજાનો ત્યાગ કરે. કારણ
 કે લોક તે અવિચારિત મતિવાલા ગાહગિયા ત્રવાહે વર્ણનારા
 હોય છે માટે તે પ્રવાહે ન ચાલે ઇતિ ૯ મો શુભ

પૃષ્ઠાંક	લાંટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૯૨	૩	ભણાંત	ભણંતિ
૯૩	૨૦	ઔધીક	ઔધીક
૯૩	૨૧	આગરી	કૌંસમાં (પાછી ન દેવી)
૯૪	૯	પ. અચીલ	પ. અચિત
૯૬	૨૨	૨૬	૩૬
૯૯	૧૩	વૃત્ત	વૃત્તિ
૧૦૮	૨૨	સિદ્ધ કહે	મોક્ષ કહે
૧૧૦	૧૨	સ્વાદક્રાંત્ય	સ્વાદ અવક્રાંત્ય
૧૧૩	૧૭	નવા	નવા
૧૧૩	૨૩	અનંતો	અનંતા
૧૧૪	૧	અનંતો	અનંતા
૧૧૪	૮	સાકાર તે જ્ઞાન અને	સાકાર તે દર્શન અને
૧૧૬	૯	નિરાકાર તે દર્શન	નિરાકાર તે જ્ઞાન
૧૧૬	૧૦	સત્તાઅ	સત્તાએ
૧૧૭	૯	અધાએલો	અધાએલો
૧૨૦	૧૩	દ્રવ્યનિંદ્રા જાગ્યનિંદ્રાનો	નિંદ્રા તે દ્રવ્યનિંદ્રા જાગ્યવી
		બેદ નથી પાડયો	ને સુણકાણા ને બાવ-
			નિંદ્રા જાગ્યવી
			જ્ઞાનમાનો કાલ-અર્થ મળી
			એક મુદ્દન સાવ અને
			બાધા બંધા હકાનો
			પ મમજનો એન
			ન ને ને ને

રાગ, દેવ નં હોય, મંદ આદર હોય, સમભાવ રાખે. સર્વથા રાગ દેવનો અભાવ તો ઉપરના ગુણુઠાણે હોય. પણ અહીંયાં મધ્યસ્થ ભાવે હોય. એટલે ઇષ્ટ વસ્તુ ઉપર વિશેષ આશક્તિ નહોય. તેમજ અવિનિત લોક કે અનિષ્ટ વસ્તુ ઉપર દેવ-અણુગમો ન હોય. તે એમ જાણે જે એ સર્વ ધન, ભવનાદિક પરભાવ છે, મારી વસ્તુ નથી. જીવ એ સર્વનો ત્યાગ કરી પરભવમાં એકલો જશે, માટે એનો શો આદર કરવો ? તથા વસ્તુનો ગુણુદોષ અને કર્મ પરિણિતનો જાણ હોવાથી દેવ પણ ન કરે. તે ભાવ ધ્રાવક એમ ભાવે જે સર્વ અશાશ્વત પદાર્થમાં આગ્રહ શો રાખવો ! જ્ઞાન, દર્શનાદિ આત્મગુણોજ શાશ્વત છે.

૧૪. મધ્યસ્થ ગુણુ-એ ગુણુવાલો રાગ, દેવમાં (પક્ષ-પાતમાં) તણાય નહિં. મધ્યસ્થપણુ એટલે મધ્યસ્થ બુદ્ધિવડે પરમાર્થનો વિચાર કરે કે, મેં મારો મત લીધો તે હવે કેમ મૂકું ? એમ સ્વપક્ષનો આગ્રહ ન રાખે, અથવા અમુક મારો મત ખરો છે તો તેનું હું ખાંડન કરું, એવો દેવ ન કરે તે પ્રાણી ચૌદમા ગુણુને જાણા ન આપે. અને હઠ-કદાગ્રહ છોડી જડામાર્ગને સાધે, પરદેશી રાજાની પેરે ગીતાર્થ ગુરૂ વચનથી પોતાનો મત છોડી સત્યમાર્ગ અંગીકાર કરે. તેરમા ગુણુમાં ધન, ભવનાદિકમાં રાગ દેવ ન હોય, મંદ આદર હોય. અને ચૌદમા ગુણુમાં ધર્મમાં ધર્મને નામે કદાગ્રહ ન હોય. એમ અંતર છે.

उत्तंच.-

व्यागमं रागमात्रेण, द्वेषमात्रात् पणगमं.

नस्यजामोधयामोघा, किन्तु मात्सर्य्या दृशाः ॥ १ ॥

યતઃ-રહસ્યત્તરગુણજુતો, જિનાગમે^૧ ભાવ સાવગો મણિમો.
ધૃતિવચનાત્. શ્રી જિનઆણા પાલવી તે જિનભક્તિ છે. અને
તે આજ્ઞાનું પાલન તેજ ભાવશ્રાવકપણું છે.

ભાવશ્રાવકપણું તેજ દ્રવ્ય સાધુપણું છે. “કારણયાસે દ્રવ્ય
ભાવનું કારણ તે દ્રવ્ય કહેવાય. એટલે જે દ્રવ્ય સાધુ હોય
તે ભાવસાધુપણું પામે.

ભાવસાધુના સાત લક્ષણ કહે છે.

યદુક્તં ધર્મરત્ન પ્રकरणे:-

પયસ્સટ લિંગાદં, સયલામગ્ગાણુ સારિણિ કિરિમા,

સદ્દા પવરા ઘમ્મે, પન્નવણિજ્જત્તમુજુમાયા ॥ ૧ ॥

કિરિમાસુ^૪ અપ્પમામો, આરંભો સક્કણિજ્જણુઠાણે,

ગુરુમો ગુણાણુરોમો, ગુરુઆણારાદ્દણા પરમં ॥ ૨ ॥

અર્થ:- ૧-સધલી, માર્ગાનુસારિણિ ક્રિયા. ૨-ધર્મમાં
પવર-શ્રદ્ધા. ૩-સરળ ભાવ વડે પ્રજ્ઞાપનીયપણું. ૪-ક્રિયામાં
અપ્રમાદ. ૫-શક્યાનુધાનનોજ પ્રારંભ. ૬-ભારે શુણાનુરાગ.
૭-ગુરૂની આજ્ઞાનું ઉત્કૃષ્ટ આરાધન. એ સાત ભાવસાધુના
લિંગ છે. એનો સામાન્ય નામાર્થ કહ્યો. હવે વિશેષાર્થ
કહે છે.

૧. માર્ગ તે ઇચ્છિત સ્થાને પહોંચવા જેને શોધીયે
તે માર્ગ. તેમાં દ્રવ્ય માર્ગ તે આમાદિનો અને ભાવમાર્ગ
મુક્તિનો. તે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર રૂપ છે તે ભાવમાર્ગ
અહીં લેયો.

૧. આગમની નીતિ એટલે સિદ્ધાન્તમાં કહેલો આચાર.
વિશાસપ ભણવો.

૧. વિધિ-સેવા. ૨. અંતૃષ્ઠિ. ૩. શુદ્ધ દેશના. ૪. સંખલિતની વિશુદ્ધિ-તેમાં વિધિસેવાનું સ્વરૂપ કહે છે.

૧. ત્યાં સુધી શક્તિ હોય ત્યાં સુધી વિધિપૂર્વક જ અનુષ્ઠાન કરે. અને જો દ્રવ્યાદિકના દોષથી તેમ ન કરી શકે તો પણ વિધિ તરફ જ પંક્ષપાત રાખે. જેમ કોઈક નિરોગી પુરૂષ સ્વાદિષ્ટ લોજનના સ્વાદને જાણતો પણ કોઈ આપંદ અવસ્થામાં અટવી વિગેરે સ્થાનમાં કે દુધકાળ, દરિદ્રાવસ્થામાં તેને ઉત્તમ લોજન ન મળી શકવાથી ભૂખે મરતા હલકા, નિરસ લોજન કરે; પણ ઈચ્છા તો સરસ લોજનની જ રાખે. એવી રીતે શુદ્ધ ચારિત્ર્યનો રસિક પુરૂષ દ્રવ્યથી કંઈ વિરૂદ્ધ પાતને એટલે નિત્ય વાસાદિને કારણવશાત્ સંગમાચાર્યની માફક સેવતો હોય તો પણ લાવથી ચારિત્રને ઓળંગે નહિ. અલિ-લાષા તો શુદ્ધ ચારિત્રની જ રાખે.

૨. અતૃષ્ઠિ-એટલે જ્ઞાન મેળવવામાં, તપ કરવામાં, વિનય વૈયાવૃત્ય કરવામાં, તથા ક્રિયાકાંડમાં બિલકુલ ધરાય જ નહિ. વિશેષે અતૃષ્ઠ થકો કર્યાજ કરે. તેમ અહીં જ્ઞાનાદિ રત્નો ગૃહજ કરવામાં ઉત્સુક જ રહે.

૩. શુદ્ધ-દેશના-શુદ્ધની અનુસાર લઈને પાત્રના સ્વરૂપને ઓળખીને તેના બાહ્ય-મધ્યમ અને વૃદ્ધ (પુદ્ગલ)ના લેહ સમ-ઈને તેને સંલગ્નતાવવા યોગ્ય ઉપદેશ આપે જેથી તેને લાભ થાય.

યતઃ-

ચાલઃપદયતિ લિંગં, મધ્યમયુદ્ધિચિચારયતિગૃત્તં:

માગમતત્ત્યંતુવુદ્ધઃ, પરિશ્વતે સર્વ યન્નેન: ॥ ૧ ॥

અર્થ:-જાણ હોય તે લિંગને જુએ મધ્યમ બુદ્ધિ આવા અને વિચારે અને પુદ્ગલ હોય તે નર્વ યન્નવડે આગમના તત્ત્વને

દમાં પડેલાં છવંથી પાળી શકાય નહિ. જેમ પ્રમાદિને દેવ અધિષ્ઠિત વિદ્યા, સિદ્ધ થતી નથી તેમ પ્રમાદિને દિક્ષા સિદ્ધ થતી નથી. જેમ પ્રમાદિ સાધકને વિદ્યા ઉલટી દુઃખદાયક નિવડે છે. થેલો ગાંડો ખનાવે છે, તેમ પ્રમાદિ સાધુને દિક્ષા દેવ-દુર્ગતિ તથા લવ ભ્રમણ કરાવે છે. પડિલેહણાદિ ક્રિયા કરતાં જે પ્રમાદ કરે તો છ કાયનો વિરાધિક થાય, માટે અપ્રમાદપણે ક્રિયા કરે. સાવધાન રહે.

૫. શક્યાનુષ્ઠાનારંભ:-સંઘયણ અને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવને અનુરૂપ સઘળાં અનુષ્ઠાન તપ વિગેરે કરે પણ શક્તિ ઉપરાંત કરે તો તેથી પ્રતિજ્ઞાનો લંગ થાય. જેથી ઉલટી હાની થાય. પણ જેને વારંવાર કરી શકે. અને જે અનુષ્ઠાન કરવાથી અસંયમમાં પડવું ન પડે તેવું કરે. કેમકે અનુચિત અનુષ્ઠાન કરવાથી હેરાન થાય, તે કરવાની ફરીથી ઇચ્છા ન થાય. તેમજ કોઈ દરદ પેદા થાય તો તેની ચિકિત્સા કરાવે તો અસંયમ થાય અને ચિકિત્સા ન કરાવે તો અવિધિએ મરણ થાય. એટલા માટે કહ્યું છે કે-તેવું તપ કરવું કે જેથી મનમાં આર્તધ્યાન ન થાય, ઇન્દ્રિયોની હાની ન થાય અને મન, વચન, કાયાના વ્યાપાર ન અટકી પડે. પણ શક્તિ હોય તો વિશેષ ક્રિયા કરે, શક્તિને ગોપવે નહિ. કારણ ઉત્કૃષ્ટ ક્રિયા કરવાથી ગુરૂની તથા ગચ્છની પ્રશંસા થાય. વળી તીર્થની પ્રભાવના થાય; માટે નિરાશંક ભાવે શક્યાનુષ્ઠાન કરવું.

૬. ગુણાનુરાગ:-ગુણ એટલે અરણ્યસિત્તરી,* કરણસિત્તરી

*૫. મદાવન, ૧૦ અમળધર્મ. ૧૭ પ્રકારનો અંયમ, ૧૦ વૈયાકલ્ય

૬ અન્નચર્યગુમિ, ૩ સાનનિક, ૧૨ પ્રકારનો પાત્ર અવન તપ ૪ કર. ૫ નિમ્બ એ અરણ્ય સિત્તરી.

૪ પિન્નવિરાદિ. ૫ સમિતિ ૧૦ જાન ૧૦ સિન્ધ ૧ સિન્ધ નિર. ૫, ૨૫ પ્રતિજ્ઞાના ૩ ગુમિ ૪ અન્નચર્ય એ કરણસિત્તરી.

વસેગુરુકુલેનિચ્ચં, જોગવં ઉચ્ચાણવં; ..
 પિયંકરે પિયંવાદ, સેસિચ્ચં લલુમરદ્દે. ॥ ૧ ॥ इतिवचनात्
 એ સાત લક્ષણ-જેમાં હોય તેને ભાવસાધુ જાણવો.
 હવે ગુરુના અન્ય વિશેષ ગુણોના વર્ણનરૂપ આગમોક્ત.
 અધિકાર કહે છે:-

સ્થાનાંગના છઠ્ઠે સ્થાને કહ્યું છે કે-

“छद्दिठाणेहि संपन्ने अणगारे अरहइ गणघात्तिप तं
 जहा:-”

૧. સદ્ગુપુરુષ જાણે-તે શ્રદ્ધાવંત પુરુષ તે શિષ્ય શિષ્યણીને
 મર્યાદામાં મુખે રાખે.

૨. સચ્ચે પુરિસ જાણે-તે સત્ય પ્રતિજ્ઞાવંત તે ગચ્છને પાલે.

૩. મેઢાવિ પુરિસ જાણે-તે મર્યાદાએ પ્રવર્તે, અથવા મેઢાવી.
 તે બુદ્ધિવંત શ્રુત ગ્રંથ કરવાની શક્તિવાલો. એવો હોય તે
 તત્કાલ ખીજ પાસેથી શ્રુત ગ્રંથ કરી શિષ્યને ભણાવવા
 સમર્થ થાય.

૩. બહુમુખે પુરિસ જાણે-તે ઘણાં શ્રુતનાં અભ્યાસવાલો
 બહુસૂત્રી. જે બહુશ્રુત ન હોય તે ગુણનો અધિકારી ન થાય.
 જે અગીતાર્ય હોય તે શિષ્યને હિતાહિતની પ્રવૃત્તિ, નિવૃત્તિ
 ન કરાવી શકે. તેમજ ગચ્છવાસી બાલ, વૃદ્ધ, ગ્લાનાદિની
 સાર સંભાળ પણ ન કરી શકે.

૫. સંતિમં-એટલે શક્તિવંત શરીર (તે મત્ર તત્રાદિક
 સદિત એક શરીર) તે પોતાને અને ગચ્છને આપત્તિ આપે
 ત્યારે નિસ્તારવા સમર્થ થાય

૬. અપ્પાહિગરજ્જે-તે સ્વપક્ષ. પરપક્ષને વિષે કલહના
 કારનાર ન હોય. કલહકારી હોય તે ગચ્છની હાની કરે

1

2

પ. ગણાવચ્છેદક-ગણ એટલે સમુદાયની રક્ષા કરે. પ્રાય-
શ્રિત આપી. શુદ્ધ કરે. માર્ગનો ઉદ્યોત કરે. સમુદાયને વધારે.
એ પાંચે ગચ્છની રક્ષા કરે.

તે વિના ગચ્છની વ્યવસ્થા ન સચવાય. ગચ્છના સાધુ,
સાધ્વીઓ સ્વચ્છદે પ્રવર્તે. જિનાશા વિરાધે. રાગ દ્રેષ
(મમત્વ અહંકાર) માં પડે. એક માર્ગમાં અનેક લેદો ઉત્પન્ન
થાય મૂલોત્તર ગુણની હાની કરે. વર્તમાનકાળમાં ઘણા જૈના-
શાસ્ત્રો જૈન નામ ધરાવી મમત્વથી પોતાનો મત સ્થાપન કરવા
આત્મસ્તુતિ અને પરનિંદા કરે છે. વહી કાળદોષથી જૈનધર્મ
સ્થાપાદથી ભૂષિત હોવા છતાં અનેક મત, મતાંતરની ઉત્પ-
ત્તિથી વ્યાપ્ત થયેલાં છે. જેમકે-ધેતાંજર, દિગંજર, મૂર્તિપૂજક-
અમૂર્તિપૂજક, તેમજ તપ, અંચળ, ખરતર, લોંકા પ્રમુખ અનેક
ગચ્છો અને તેરાપંથી, નિન્હવો, નાના મોટા પક્ષો-સંઘાડાઓ
વિગેરેથી જુદાઈ ગયેલા છે. તેમાં કેટલાક તો નજીવા મત
લેદથી અનેક કલેશો ઉત્પન્ન કરી રાગદ્રેષનો મમત્વ વધારે
છે. વિધિમાર્ગનો લોપ કરી કેટલાક અવિધિમાર્ગનું સ્થાપન
કરે છે. કેટલાક એકાંત પક્ષમાં ખેંચાઈ જાય છે. આવા અનેક
મત મતાંતરો નિહાળી કેટલાક જવણીડુ જીવેને ઘણું દુઃખ
ઉત્પન્ન થાય છે. હા! હા! આ કાળમાં કલ્યાણનો રસ્તો
શો છે? અમે પૂર્વ જાણે કેવાં કર્મો કર્યા હશે કે જોઈ આ
કાળમાં અવતર્યા! જિન, કેવળી, પૂર્વધરાદિનો અમને વિરહ
પડ્યો! હા! અમારો શો આધાર!! કે જોને આધારે કલ્યા-
ણનો માર્ગ સાધી શકાય? પણ વિચાર કરતાં માત્ર
જિનાગમનો જ આધાર છે એ આગમના આધારથી ઉપાદાન.

ધોની સાથે પ્રાયઃ કલુપિત ભાવ ઉત્પન્ન થાય તેવો વાદવિવાદ
ન કરવો. તત્ત્વગંધેષિ થવું.

યદુક્તમ્:-

વાદાંશ્ચ પ્રતિવાદાંશ્ચ, ઘર્ષિતો નિશ્ચિતાં તથા;
તત્ત્વાન્તં નૈવગચ્છન્તિ, તિલપિલક ચદ્ગતો ॥ ૧ ॥

વાદવિવાદ કરવાથી તત્ત્વનો નિર્ણય ન થાય; તર્કની
પરંપરા થાય. જેમ ઘાણીનો ગળદ દિવસ આખો ફરે પણ
સંધ્યાએ તે જ સ્થાને આવે; તેવી રીતે તત્ત્વનો નિર્ણય વાદ-
વિવાદથી ન થાય. તત્ત્વનો નિર્ણય તો વસ્તુ તત્ત્વની વિચારણાથી
થાય. તે ચિંતા ચાર પ્રકારની છે.

યદુક્તમ્:-

ઉત્તમાલ્પાત્મ ચિંતાશ્ચ, મોહચિંતાશ્ચ મધ્યમા;

મધમા કામચિંતાશ્ચ, પરશ્ચિંતાઽધમાધર્મા ॥ ૧ ॥

તેમાં આત્મચિંતા કરવાની છે ને ત્રણ ચિંતા ત્યાગ્ય છે.

આચાર્ય મહારાજ હોય તે ગમ્મણી તથા સમસ્ત
ચતુર્વિધ સંધની ચિંતા કરે. તે પોતાના તથા પરના હિતને
અર્થે છે.

આચાર્યની આઠ ગણિ સંપદાઓ કહે છે:-

૧. આચાર સંપદા=તેના ચાર ભેદ છે.

૧-ચારિત્રમાં સમાધિ યુક્ત ઉપયોગ ૨-મત્યાદિ ગર્વ
હિન ૩-અનિયત વિહાર ૪-શરીર અને મનનું નિર્વિકારી-
પણ એ ચાર આચાર સંપદાના ભેદ કહ્યા

૪. પૂર્વાપર અર્થની સંગતિ થાય (બંધ બેસતું) તેમ દેવું.

૬. મતિ સંપદાના ચાર ભેદ છે.

૧. અવગ્રહ. ૨. ઈહા. ૩. અપાય. ૪. ધારણા.

૭. પ્રયોગ સંપદાના ચાર ભેદ છે.

“પ્રયોગ તે વાદની મુદ્રા.”

૧. આત્મ પરિજ્ઞાન. એટલે પોતાની શક્તિનું જ્ઞાન.

૨. પુરુષ પરિજ્ઞાન. એટલે આ વાદી કયા મતનો ને

કેટલા જ્ઞાનવાલો છે તેનું જ્ઞાન.

૩. ક્ષેત્ર પરિજ્ઞાન. તે આ ક્ષેત્ર (વાદનું ક્ષેત્ર) માયાવી છે કે સરળ છે. સાધુ લાવિત છે કે અલાવિત છે તેનું જ્ઞાન.

૪. રાજન, અમાત્યાદિક લદ્રિક છે કે અલદ્રિક છે દત્તાદિનું જ્ઞાન.

૮. સંગ્રહ સંપદા. સંગ્રહ એટલે સ્વીકાર કરવું. તેના ૪ ભેદ છે.

૧. પીઠ-દ્વલકાદિ સંજોગી પરિજ્ઞાન.

૨. બાલાદિ યોગ્ય ક્ષેત્રનું જ્ઞાન.

૩. સમયસર યોગ્ય સ્વાધ્યાય સંજોગી જ્ઞાન.

૪. યથોચિત વિનય વિગેરે સંજોગી જ્ઞાન.

(વધારે વિસ્તાર ઉપાધ્યાય શ્રી જ્ઞાનચંદ્રજી સ્વામીએ બનાવેલ ગણિ પદના ચોઢાલીઆથી જાણવું.)

એ આઠ ગણિ સંપદા સુક્ત આચાર્ય રામ તે જિન-શાસનની પ્રભાવના કરે ઘણા જીવાને સનકિની રૂચી ઉપદેશ કરે તે રૂચીના દશ ભેદ છે.

કુદૃષ્ટિ કે કુમતમાં બંધાએવો ન હોય અને ચિહ્નાતી પુત્રાદિની
પેઠે ઉપગ્રમ, વિવેક ને સંવર ઇત્યાદિ સંજ્ઞેપથી જે ધર્મ પામે તે.

૧૦. ધર્મરૂચી-તે ધર્મ, અધર્મ પ્રમુખ દ્રવ્યના સ્વરૂપ
સમજવાની રૂચી અથવા શ્રુત ધર્મ અને ચારિત્ર ધર્મનો ભેદ
જે જિનેદ્ર કથીત તેની શ્રદ્ધા હોય તે ધર્મરૂચી. એ સમકિતની
દશ રૂચી ઉત્તરાધ્યયનના ૨૮ મા અધ્યયનમાં કહેલ છે.

૧લી આચાર્ય દશ વિધ સમાચારીના જ્ઞાતા હોય..

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન ૨૬ મા સમાચારી અધ્યયને-

૧-ધમ્મી. ૨-મિચ્છા. ૩. તહકારે. ૪-આવસ્થિયા. ૫-
નિસિદ્ધિયા. ૬-અપૂચ્છણાય, ૭-પડિપૂચ્છા. ૮-છંદણા. ૯-
નિમંતણા. ૧૦-ઉવસંપયાય કાલે, સમાચારી બવે દસવિહાઉ.

ભાવાર્થ કહે છે-

૧. ધમ્મીકાર-કોઈપણ કાર્ય પડે ત્યારે ગુરૂને પ્રાર્થના
કરતાં કહેવું જે હે ગુરૂદેવ ! આપની ધમ્મી હોય તો હું
અમૂક કાર્ય કરું અથવા તમે આ મારું કે અમૂકનું કાર્ય
કરી આપો, એમ કહેવું પણ ગુરૂ ઉપર ફરજ પાડવી નહિ
જે તમોને કરવું જ પડશે. એમ જલાભિયોગ ન કરવું.

૨. મિચ્છાકાર-તે સંયમ યોગમાં વિપરીત આચરણ
યશું હોય ત્યારે તેનું મિચ્છામિ દુષ્ટકંદેવું.

૩. તથાકાર-તે ગુરૂ વાંચના આપે, મૂત્રાર્થ કહે ત્યારે
તેઓએ કદું તે તદ્દત છે, પ્રમાણ છે એમ કહેવું.

૪. આવસ્થિયા-અવશ્ય કાર્ય પડે ત્યારે ઉપાગ્રયથી
બહિર નીકળતાં 'આવસ્થિ' કહેવું તે

જાય છે. સંસારી પ્રાણીને કર્મવશથી અનેક સુખ, દુઃખ છે. સંસારમાં જીવ રખડ્યો. તેનું કારણ જીવના ગુણો આવરણ થયા છે. યદ્યપિ સર્વે આત્માઓ મૂલ સત્તાએ વિચારીએ તો ગુણવાન છે. પણ જે જે આત્માઓએ પોતાના ગુણો પ્રગટ કર્યા તે તે ગુણી થયા. તેમાં સર્વ ગુણી તો અરિહંત છે. બીજા તો ગુણ અવગુણથી મિશ્ર છે. પણ જેમાં ગુણની સુખ્યતા છે તે વંદનીય, પૂજનીય છે. અને જેમાં અવગુણની સુખ્યતા છે તે પ્રશંસનીય નથી તેમ નિંદનીય પણ નથી. તેઓને વિષે ઉદાસીનતા રાખવી ઘટે છે. કારણ તે બીજારા પરાધિન છે; કર્મવશે રાંક છે, ભાવદયા કરવા યોગ્ય છે. એમ દરેક જીવોએ ગુણાનુરાગીપણું, તથા માધ્યસ્થ્યવૃત્તિ અને સમભાવગુણને વિશેષતઃ કેળવવાં જોઈએ. વસ્તુ તત્ત્વના યથાર્થ નિર્ણય સિવાય સમભાવ આવતો નથી, માટે વસ્તુ તત્ત્વનું સારી રીતે જ્ઞાન મેળવવું. જિનમત નિશ્ચય, વ્યવહાર ઉભયાત્મક છે.

યદુક્તમ્:-

નિચ્છય મગો મુક્તો, ચવદારો પુણકારણેવુત્તો।
પદમો સંવર હેડ, આસવ હેડ તઓ યોઓ ॥૧॥

અર્થ:-નિશ્ચય તે મોક્ષનો માર્ગ છે, અને વ્યવહાર તેનું કારણ છે. નિશ્ચય સંવરનો હેતુ છે અને વ્યવહાર આશ્રવ (શુભ) નો હેતુ છે. અર્થાત્ નિશ્ચય તે જ્ઞાન માર્ગ છે ને વ્યવહાર તે ક્રિયા માર્ગ છે. એ બે સિવાય સિદ્ધિ નથી, કારણ નિશ્ચય સિવાય તત્ત્વ પ્રાપ્તિ ન થાય અને વ્યવહાર સિવાય તીર્થ (સંપ) પ્રવર્તી ન થકે તીર્થ વિના જ્ઞાન ક્યાથી

